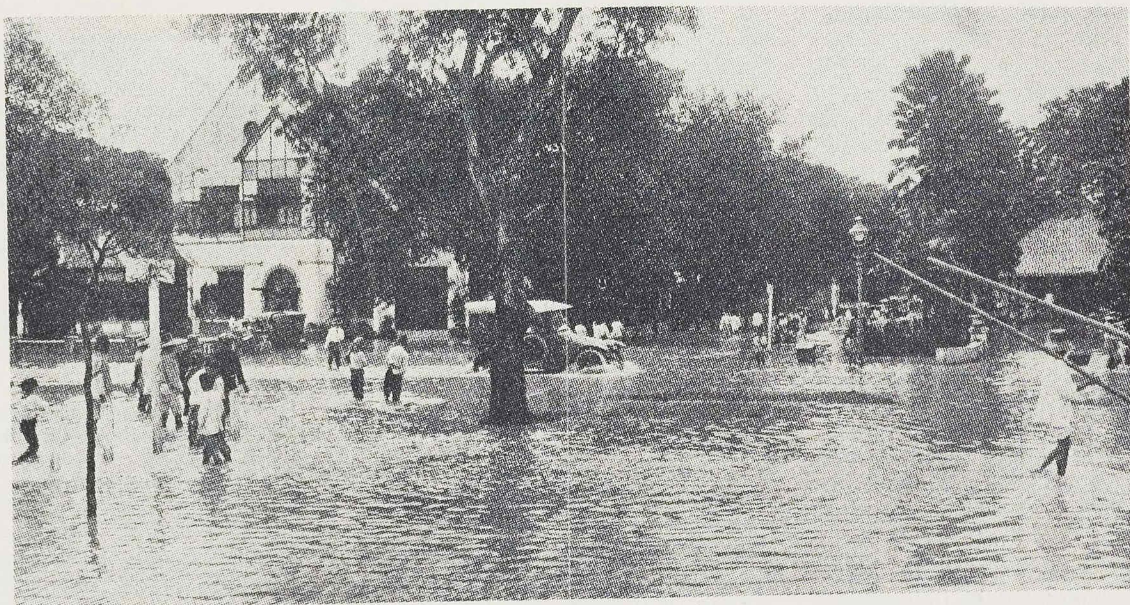

17e JAARGANG No. 3

15 AUGUSTUS 1972 - *f* 1,25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

B.O.W.

Géén Indischman en zelfs geen „raszuivere" Totok die tenminste één pikol rijst heeft verorberd kan de aanduiding hierboven vreemd zijn.
Hebben niet de (B)urgelijke (O)penbare (W)erken - en hun nagedachtenis zij geprezen - op elke tempo doeloe-kotta, hoe klein ook, hun onuitwisbare stempel gedrukt? En was de door Indische kankerpitten op haar stoere werkers en bouwers nogal eens afgevuurde spotnaam (B)eroerde (O)ude (W)ijven niet veel meer toepasselijk op het hemelwater dat in de Westmoesson vaak meer dan overvloedig uit den hoge stroomde? Dan regende het met recht Beroerde Oude Wijven zoals men in dergelijke gevallen placht te zeggen. Met als gevolg, zoals de foto doet zien. (B)atavia (O)nder (W)ater.

Ik trof deze aan in jaargang 1918 van De Prins der Geïllustreerde Bladen, een tijdschrift dat nooit ofte nimmer in onze tempo doeloe-trommel ontbrak. De ramp schijnt de ergste te zijn geweest van de laatste dertig jaren. Niet alleen voor sommige Europese wijken waar het water vaker hoger dan een voet in de huizen stond met alle nare gevolgen van dien, maar vooral in de dichtbevolkte kampongs, waar duizenden dakloos werden. De G.G. bezocht het uitgebreide terrein van de ramp in persoon en Gouvernement en particulieren deden al het mogelijke om de duizenden slachtoffers aan woning en voedsel te helpen.
Misschien zijn er onder de Tong Tong lezers die zich deze of een andere Bataviase bandjir nog levendig herinneren. Want voor de anaks van Toen moet het nu eenmaal een even grote ramé-besar betekend hebben als het eenmaal voor mij was. Op blote poten naar school, het bruine water lekker koel om je benen glijdend; na schooltijd, als dat nuttige instituut tenminste niet toetoep was op een gedeboqpisang of een verloren gedreven bamboevlotje lekker spelevaren door de ondergebandjirde kotta.
B.O.W. Soedah, het droogt immers gauw genoeg weer op...

Hein Buitenweg

Fanmail uit Illinois

Tong Tong is maar een klein blad. Het neemt een zeer bescheiden plaatsje in naast weekbladen als Elsevier, De Haagse Post, De Nieuwe Linie en noem maar op. Maar in één opzicht slaat Tong Tong alle grote broers met gemak: wij ontvangen zonder de geringste twijfel de meeste correspondentie "per abonnee" van enig blad in Nederland! Tong Tong is nu eenmaal niet alleen het enige Indische blad ter wereld, maar de band die de leden van de grote familie van Indische mensen bijeenhoudt. Hoe sterk die band wel is kan nog eens blijken uit onderstaand briefje dat wij uit Dolton in Illinois (Ver. Staten) ontvingen. Het is het dierbaarste "ingezonden stuk" dat ons ooit bereikte!

De jeugdige schrijfster heet Mandy Hubner. Wij maken van de gelegenheid gebruik, onze gelukwensen voor deze, verre, maar trouwe lezer te voegen bij die van zijn dochter.

*

July 19, 1972

Dear Mr. Tjalie,

I am ten years old and born in America. My mom comes from Holland, my father comes from Ned. Indië. My father hardly reads anything except the newspaper (sometimes), but when Tong Tong comes he reads it inside-out, he never misses a word.

August 17th is his birthday, so I was wondering if you could please print this:

Lieve Papa,
Happy Birthday en veel liefs
van Mandy- en Mama.

Next year I am going to Holland to visit my grandparents. So then I would like to come over and say Thank You.
Thank you for taking your time to read this letter.
A Tong Tong-fan's daughter,
Mandy.

EX-BALINEZEN, VERENIGT U!

De heer K. van Dijk (thans woonachtig in Lonneker (O.), P. H. ter Meulenplantsoen 2) vond tussen oude papieren een gedicht, vervaardigd door de heer J. P. Thielman en geschreven ter gelegenheid van het huwelijk van Connie en Bram Willemse op 31 oktober 1947; ze zijn, naar hij hoopt, dit jaar dus 25 jaar getrouwd. Wat al deze mensen bindt is, dat zij op Bali leefden en werkten kort na de oorlog. Wie kan de briefschrijver inlichten over de tegenwoordige woonplaats van deze Balinezen? Hij schrijft: "Mogelijk kunnen wij - na hernieuwd contact - een lijst maken van oud-Nederlandse Balinezen om eens een leuke reunie op touw te zetten". Goed idee... maar wie weet, wat er in die kwart eeuw gebeurd is... Hoe dit zij: wie zich daartoe geroepen gevoeld stelle zich in verbinding met het in de eerste regels vermelde adres.

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 17e JAARG. No. 3
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Tjalie Robinson
Redactie: Tjalie Robinson, J. H. Ritman, G. H. Bartman, Ch. J. A. Manders.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,50; halfj. *f* 15,—; jaar *f* 30,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,—
Buiten Europa: jaar *f* 42,—.
Abt (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonnee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

"Wat kan ik geven?"

Ook al komt de Selamatan van 28 october in Tong-Tong natuurlijk niet vaak ter sprake, bij ons op kantoor wordt er met heel wat klanten van de Toko veel meer over gepraat. Verwachtingen worden uitgesproken, naar ónze verwachtingen wordt gepeild - men probeert er allemaal "naar toe te denken". Dan valt op, dat a. schrikbarend weinig mensen sedekahs zelf hebben meegemaakt; b. niemand een sedekah (voor welk doel ook) heeft gegeven of zijn personeel ten geschenke gedaan. Maar **allemaal** dènken, dat zo'n organisatie heus wel "van zelf loopt" als de van ieder veronderstelde goodwill en goedgeefsheid immers aanwezig zijn.

Maar men vergeet dat een **Indonesische** samenleving - al sinds eeuwen en eeuwen met sedekahs opgegroeid - toch **heel wat anders is dan een Indische** - zeg: Europese - samenleving. **Een Selamatan is een stuk Oosterse filosofie!** Ikzelf heb van min of meer nabij heel wat selamatans bijgewoond en heb achter de coulissen gekeken. In gemoedelijke gesprekken met ibu zus en kakak zo zo'n selamatan al maanden van te voren zien "groeien". Waarbij de initiatiefnemers a. in heel wat peilingen bij toekomstige bezoekers al van tevoren wisten of met vrij grote zekerheid konden gissen, wat er alzo van vele kanten ter tafel zou komen; b. al gauw kon dus een vrij goede taxatie gemaakt worden van wat er voor 80% geserveerd zou worden. En de ontbrekende 20% kwamen de initiatiefneemsters overeen zélf te fourneren. Dat betekende dus voor deze dames in de laatste week stevig aanpakken. En zeker was het geen affaire, die alleen de vrouwen aanging. Zij wisten gerust wel menige "bapak" met een wenk of suggestie er toe te brengen een flinke leverantie of een geldsbedrag ter beschikking te stellen.

Als de organisatoren bij ons zouden kijken, hoeveel bij onze selamatan al "van te voren bekeken" kan worden, dan zou ze bijna de schrik om het hart slaan. Tussen de 500 en 600 gasten komen; pas veertig mensen hebben toegezegd wat ze aan gerechten leveren zullen. Daar zijn zeker ettelijke milde - zelfs zéér milde - schenksters bij, maar voor verreweg de meeste gasten moet de maaltijd nog uit de grond gestampt worden.

Weet U waarom? Verreweg de meeste mensen kúnnen (door allerlei oorzaken) niet met makanan voor de dag komen. En natuurlijk zullen wij er niemand op aankijken, die alleen met een ketimoen of een flapje sambal voor de dag komt. Maar als honderden mensen niet verder reiken dan tot dit minimum, komen we straks lelijk knijp te zitten!

In dit stadium van ontwikkeling van de selamatan wordt alvast één verschil tussen de Indonesische en de Europese samenleving duidelijk: de Indonesische selamatanhouders denken **helemaal uit zichzelf:** wat kan **ik** GEVEN? De Europese samenleving denkt: wat zal ik straks ETEN?

Zoals gezegd: deze instelling is logisch omdat Indischgasten bij selamatans practisch altijd **toeschouwers** zijn geweest.

Nu, in Europa, althans bij onze eerste Tong-Tong selamatan moeten wij nog LEREN hoe wij denken moeten. Dat - is - moeilijk!

Toch zijn de initiatiefnemers niet bezorgd. In de komende weken zullen alvast van heel wat kanten girootjes binnen komen stromen van mensen, die beseffen dat er inkopen gedaan moeten worden - en dan zullen er ettelijke gasten zijn, die beseffen: te deksel! Ik kan best zelf ook wat maken, i.pl.v. alleen wachten tot een ander wat doet. Want het eerste geheim van de Selamatan is nog steeds hoe schoon het feest van het "Tafeltje Dekje" ook lijkt, het is géén sprookje, maar het resultaat van **Werk** en **Samenwerking.**

En misschien komen op dit moment vele lezers tot het inzicht dat ERG VEEL van het goede leven en de broederschap in Indonesië méér waren dan een gebaar en een gulle lach alleen, maar **hard werk** van **ernstige, verantwoordelijke mensen.**

ALLES in het leven dat goed en mooi is, is het resultaat van Begrip en Werk. Wat denkt U, lezers, zullen wij met een **geslaagde** Selamatan tonen dat wij geen dromers zijn, maar ook kunnen DOEN?

Am - ba - ti - ra - ta AJO!!!

T.R.

ATTENTIE!

Met ingang van 1 sept. gaan de post-tarieven weer een sprong de hoogte in.

brieven van 30 ct op 35 ct
briefk. van 25 ct op 30 ct
drukwerk van 20 ct op 25 ct

De abonnementsprijs wordt **voorlopig** niet verhoogd!

Tjalie niet wel en toch op reis

Tjalie moet het rustig aan doen. Tjalie gaat met vrouw naar Indonesië.
Is er geen (schijnbare) tegenspraak tussen deze beide berichten?
Laat ons beginnen met te zeggen dat de medici geen enkel bezwaar hebben gemaakt tegen Tjalies' reisplannen. In tegendeel, gezien de aard van zijn ziekte moet hij zich weliswaar hoeden voor te grote lichamelijke inspanning, maar zij verwachten van het - tijdelijk - staken van zijn werkzaamheden aan de redactie juist een verbetering van zijn toestand. De dagelijkse routine, de druk van allerlei omslag valt van hem af, nu hij naar Indonesië is vertrokken en de Haagse redactie voor enige tijd kan vergeten. Misschien vergaat het hem als de oude dame, wier kleinzoon ons schrijft:

> Mijn grootmoeder kwam in 1933 op 63-jarige leeftijd met een hartinfarct bij ons thuis in Den Haag. Tegen alle verwachting zat ze een half jaar later weer overeind. De artsen gaven haar nog vijf jaar als ze zou leven in een stoel in de serre, met haar kanariepiet. Ze prefereerde een bootreis naar Indië "om haar zoon nog eens te zien" in Batavia. Daar aangekomen ontsnapte ze na een half jaar aan alle waakzaamheid en toerde per Chinese bus over Java naar Banjoewangi, stak per vlerkprauw over naar Bali, waar ze na een verrukkelijk ongedwongen verblijf onder de bevolking uiteindelijk werd (op)gevangen. Vlak voor de oorlog kwam ze naar Holland terug, overleefde die, en overleed eerst in 1963 op 93-jarige leeftijd. Haar motto was: het Leven houdt er van geleefd te worden......

Zo ziet u maar weer, lieve lezer. Een zorgeloze vacantie, zonder de spanningen die het "normale" leven ons oplegt, kan ook voor Tjalie alleen maar winst opleveren.

J.H.R.

GLIMLACHJES

Op een giro een bijdrage voor onze a.s. Selamatan. Uitgetypt door een Hollandse typiste van de bank als: "storting Sla me dan".

Waarom zij wèl en wij niet?

Aan: de Redactie van "Tong Tong"
Den Haag

Tilburg, 25 juli 1972

Mijne Heren,

Inhakend op het artikel van de heer G. H. Bartman in Tong Tong van 15 dezer nr. 1, blz. 4, onder de kop: Kanttekeningen met als ondertitel: T.R.O.S. betreffende de film van John Coast "Rückkehr zum River Kwai", welke op 18 december 1971 door de Duitse televisie werd uitgezonden, gaarne het volgende:

Op zondag 9 juli 1972 werd over Duitsland II de film uitgezonden: "Een toekomst voor de Papoea's", filmreportage over het op ontwikkeling gerichte missiewerk onder de Papoea's in West Irian, aldus de toelichting in de Avrobode/Televisier.

Voorts werd, eveneens over Duitsland II, de documentaire uitgezonden "President Soeharto" - Reportage van Hans W. Scheicher in de serie "Menschen und Mächte", en wel op vrijdag 14 juli 1972.

Beide films werden in prachtige kleuren uitgezonden. Ik heb ze beide gezien en er van genoten. In één week tijd werden dus twee films over Indonesië uitgezonden over Duitsland II!

Is het niet vreemd, dat Nederland zo weinig aandacht besteedt aan dergelijke reportages? Ons land heeft toch meer binding met Indonesië dan West-Duitsland? Voordien had ik ook nog enkele andere films over Indonesië gezien, alweer over de Duitse televisie. Kan men vanuit Nederland niet zelf reportage-teams naar Indonesië zenden, men zou toch wel copieën van deze Duitse films kunnen vertonen, want er zijn in Nederland heus wel heel wat mensen, die zich meer daarvoor interesseren dan voor klets-programma's. Men kan wèl het kijkgeld verhogen.

Hoogachtend, J. A. Grashuis,
Weimanspad 27, Tilburg

Noot van de redactie: De economische activiteiten van West-Duitsland in Indonesië zijn aanzienlijk groter dan die van Nederland. Misschien moet daaruit verklaard worden, dat de West-Duitse TV zoveel meer nota neemt van het nieuwe Indonesië en tracht, er zoveel mogelijk belangstelling voor te kweken. Bovendien hebben wij het nog te druk met het strooien van as op ons hoofd voor alles, wat wij aan en in Indonesië misdreven hebben...... Wellicht ook spreekt de afkeer van onze progressieven tegen het "generaalsregime" een rol. Hoe dit ook zij, beschamend is het wel, dat Nederland ver achterblijft bij de buren, wier lotsverbondenheid met Indonesië zich beperkt tot geld verdienen.

Terugkeer naar Nederland

Eén onzer lezeressen legt ons de volgende vraag voor. Een familielid van haar, levende in Indonesië, is Nederlandse van geboorte, maar bezit thans de Indonesische nationaliteit: haar man is destijds warga negara geworden. Hij is thans overleden, zoals zovele van haar vrienden en kennissen. Zij is langzamerhand vereenzaamd en zou nu graag naar Nederland terugkeren om hier, bij haar familie het einde harer dagen af te wachten. Zij heeft enig vermogen in Nederland aanwezig dat haar in staat stelt op bescheiden voet te leven. Is het mogelijk, dat zij - op eigen kosten - naar Nederland terugkeert en weer de Nederlandse nationaliteit verkrijgt? - vraagt men ons.

Ja, dat is mogelijk, luidt ons antwoord. Indien de dame in kwestie inderdaad Nederlandse van geboorte is en dit kan aantonen zal zij er goed aan doen, zo spoedig mogelijk op eigen kosten naar Nederland te komen en dan aanstonds een verzoek in te dienen, wederom de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen. De procedure duurt ongeveer een half jaar, als alle papieren in orde zijn en zich geen complicaties voordoen in verband het het ontbreken daarvan.

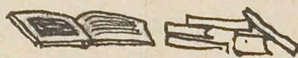
Voorwaarde is, dat zij gedurende die periode niet op enigerlei wijze ten laste van de Nederlandse gemeenschap komt: zij is dus geheel aangewezen op eigen middelen of steun van haar familieleden hier of beide. Zodra zij echter weer Nederlandse is geworden, kan zij een beroep doen op de Bijstandswet en zal dan maandelijks steun ontvangen tot een bedrag, dat maximaal *f* 600 kan bedragen; zij moet niet teleurgesteld zijn wanneer het werkelijk toegekende bedrag lager ligt dan dit maximum.

Inmiddels kan zij een verzoek indienen om in aanmerking te komen voor het verkrijgen van AOW. Die krijgt zij, wanneer zij zes jaar in Nederland vertoeft, ongeacht haar leeftijd (mits 65). De termijn van zes jaar gaat in op het tijdstip van aankomst in Nederland, ofschoon zij dan nog Indonesische is. Bovendien zal zij inmiddels een regeling moeten treffen voor de betaling van achterstallige premie van 1 januari 1957 af - zij moet zich "inkopen"; daarvoor is echter niet een betaling in-eens verplicht. De toelage ingevolge de Bijstandswet wordt "nader bezien", zoals de ambtelijke term luidt, met ingang van het tijdstip waarop zij AOW ontvangt; het is mogelijk, dat de AOW minder zou bedragen dan het bedrag, dat zij tevoren krachtens de Bijstandswet ontving, in welk geval zij een toelage uit hoofde van de Bijstand zal blijven genieten. Deze nogal ingewikkelde regeling lijkt mij echter van later zorg; in eerste instantie gaat het om de positie waarin betrokkene zich bevindt wanneer zij naar Nederland komt - op eigen of andermans kosten, maar **niet** op die van de openbare middelen!

J.H.R.

SARINA, EEN KIND VAN DE DESA

Heeft een onzer lezers de tekst van het laatste couplet van het overbekende lied: "Sarina, een kind van de desa", of wel de volledige tekst van het lied? Hij of zij kan daarmee een groot plezier doen aan mevrouw H. A. Nuse, Smitsstraat 10 te Bergen-op-Zoom. Zij schrijft ons: "Alle andere coupletten heb ik, maar juist het laatste waarin wordt beschreven dat Kromo al door de politie is opgehaald en Sarina (zonde van de meid!) doelloos rondzwerft ontbreekt mij." Correspondentie via Tong-Tong is natuurlijk ook mogelijk: als men ons de tekst stuurt (maar dan van de gehele ballade!) zullen wij die in TT afdrukken.

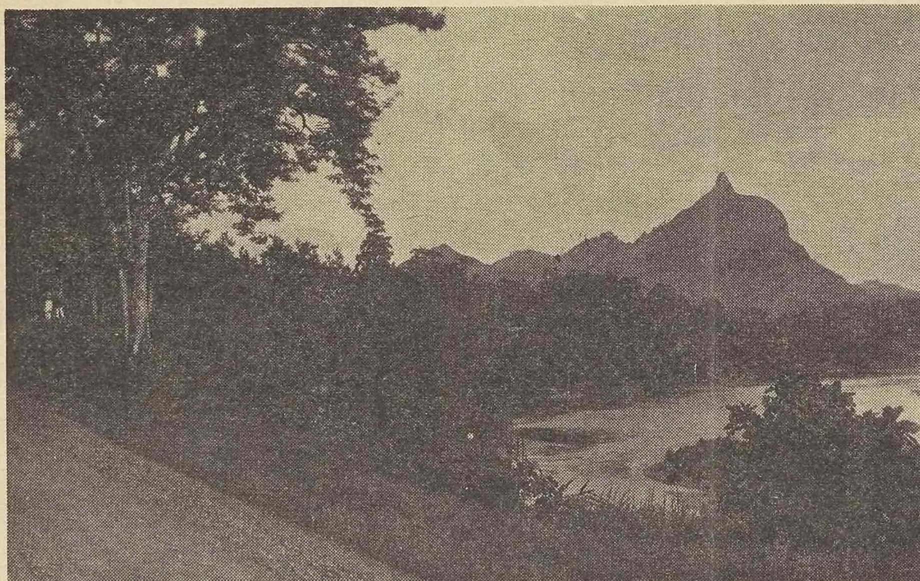

EEN ERESCHULD INGELOST

Verscheidene lezers vragen ons opnieuw, wanneer het herdenkingsboek van de plechtigheid ter gelegenheid van de 25e verjaardag van de Japanse capitulatie nu eindelijk verschijnt. Er lijkt wel een noodlot te rusten op dit boek: eerst werd de verschijning vertraagd door persoonlijke omstandigheden, maar toen het dan inderdaad op het punt stond te verschijnen brandde de drukkerij in Haarlem tot de grond af en vernietigde al het materiaal dat betrekking had op het boek. Er wordt nu hard gewerkt om de schade te herstellen, maar dat duurt vanzelfsprekend weer enige tijd......

Wanneer het boek verschijnt zullen we het aanstonds aankondigen!

Wij kunnen U reeds nu mededelen dat het manuscript en alle foto's inmiddels weer zijn achterhaald!

NIET ZO ERG ONBEKEND!

De Onbekende Berg - zie de voorplaat van ons nummer van 15 juli - is uit de anonimiteit tevoorschijn getreden. Vele lezers, die eertijds in Zuid-Sumatra leefden en werkten, hebben hem moeiteloos geidentificeerd. Wat in zoverre niet behoeft te verbazen: de zeer ongewone en treffende vorm van de berg heeft hem bij velen, die vaak in zijn omgeving vertoefden een onuitwisbare plaats in het geheugen verschaft. Welnu dan, het is de Bukit Serillo; de rivier op de voorgrond is de Lematang. De berg was - en is, naar men mag geloven - het best te zien op de weg van Lahat naar Moeara Enim en wel speciaal op het punt, waar de rijweg de rivier het dichtst nadert. Dr. van Waardenburg, in het begin van zijn carriere controleur in dit gebied, kan de berg ook op een grote kaart niet vinden maar herinnert zich de sprekende vorm zeer wel. In de volksmond, zo schrijft ons een andere lezer, werd de berg G. Bukit Tumbak - de berg met de lans - genoemd. De populaire naam onder de Nederlanders was de "Pickelhaube" of Duitse helm (uit de Eerste Wereldoorlog) en sommigen kennen hem alleen onder die naam! Er zijn wel vleiender vergelijkingen, bijvoorbeeld met zeker vrouwelijk lichaamsdeel mogelijk. Een onzer informanten, die de berg ook kent van eigen aanschouwing, meent hem gevonden te hebben op de kaart in de Readers Digest-atlas waar hij wordt aangeduid als de Bukit Isau-Isau (1431 m). De overgrote meerderheid van onze ex-Zuid-Sumatranen houden het intussen op de naam Bukit Serillo en schatten trouwens de hoogte op niet meer dan een vijfhonderd mtr. Hoe dit zij, onbekend is onze Onbekende Berg niet meer, dank zij vele onzer lezers, die wij voor de moeite die zij namen om ons in te lichten erkentelijk zijn

J.H.R.

Verantwoording van Chris

Saldo per 1-7-'72	f 1055,75
Inkomsten per juli '72: Mevr. Straub-Lastdrager 10,-; Chr. Mekeren 40,-; mevr. J. K. A. v. Beusekom-Hauet 50,-; H. J. de Groot 10,-; Dr. Ketner 30,-; mevr. M. J. Ridder 10,-; G. L. de Jong 10,-; mevr. M. P. v. Bronckhorst 60,-; F. Visscher 1,-; A. Gerbrands 50,-; mevr. M. H. le Fèvre-Lepp 25,-; mevr. J. W. Cassa 15,-; Dr. J. A. de Nooy 15,-; P. B. Schooleman 10,-; E. Piera-Burg 15,-; H. M. C. Poortman 50,-; P. Schoen 15,-; J. Oostwald Stada 20,-; C. K. Noordenbos 25,-; G. Groenendijk 15,-; J. B. Loveriks 10,-; Ch. L. Wijgers 15,-; G. v. Lohuizen-Burgerhout 10,-.	f 511,75
	f 1566,75
Uitgaven per juli '72: 2 pakk. Bandung	„ 36,—
Saldo per 1-8-'72	f 1530,75

"DE" BERG

De Onbekende Berg is, dank zij de correspondentie van enige dozijnen Zuid-Sumatranen, langzamerhand voor ons "de" berg geworden... Nogmaals hartelijk dank aan al diegenen, die de moeite namen ons in te lichten over deze merkwaardig gevormde boekit. En zowaar gaat de berg dank zij onze lezer Schardijn in Haarlem nu ook nog bijdragen tot het Fonds f 60.000. Lees maar wat hij Tjalie schrijft:

Toen ik de voorplaat van Tong Tong Nr. 1 van 15 dezer zag, en ik je vraag nopens plaats en naam van "de onbekende berg" las, herinner ik mij opeens blij, dat ik nog een pastelschilderij van deze Bukit Serillo, alias Bukit Telundjuk (Wijsvinger) in portefeuille heb liggen, dat ik nu bijna 40 jaar geleden ervan heb geschilderd, dat ik haastig van een passe partout heb voorzien en thans ten verkoop aanbied voor de prijs van f 50,— (Vijftig gulden), welk geld ik zou willen bestemmen als bijdrage voor het "PUKUL TERUSFONDS" met vermelding van de naam van de koper voor f 25,— en ten mijnen name voor hetzelfde bedrag.

Uiteraard kennen slechts zeer weinigen deze Zuid-Sumatraanse berg, maar zijn silhouet is wel zó sprekend, dat het onwillekeurig vele vragen bij de beschouwer oproept.

Ik heb hem geschilderd in de schaduw zittende van de gevorkte merantiboom rechts op het schilderij, maar links op de voorplaat*). De rivier op de voorgrond, die parallel met de grote weg loopt (stroomt) is de Aer Enim, die bij Muara Enim in de Aer Lematang valt.

Het zéér verdienstelijke schilderijtje van de heer Schardijn hebben wij in de Toko Tong-Tong geëxposeerd... maar wie er niet naar kan komen kijken kan op ons gezag geloven, dat het werkelijk een zeer aantrekkelijke wandversiering is, niet alleen met liefde maar ook met vaardigheid geschilderd. Wie van onze oud-Sumatranen biedt vijftig gulden!? Overigens behoeft men niet persé in Zuid-Sumatra geleefd te hebben, om zich te verzekeren van het bezit. Wie het eerst komt, het eerst maalt! Haast U, voor het te laat is! En inmiddels onze diepgevoelde dank voor Schardijn's royale geste.

---

*) Ook van andere zijde werd er reeds de aandacht op gevestigd, dat de oorspronkelijk door TT geplaatste foto waarschijnlijk omgekeerd had moeten worden gepubliceerd. Het schilderijtje van de heer Schardijn toont dit nu duidelijk aan. - Red. TT.

Nederlands-Indië in de vernieuwde afdeling Vaderlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam

door Dr. H. J. de Graaf

Sedert enige jaren was de afdeling Vaderlandse Geschiedenis van ons Rijks Museum niet te bezichtigen. Zij werd opnieuw opgesteld en tevens verplaatst en wel van de oostelijke vleugels naar de binnenplaats die deze omsluiten. In de jaren van herschikking werden slechts enige uitgelezen voorwerpen in een klein zaaltje geëxposeerd.

Sedert het vorige najaar behoort deze ongelukkige toestand tot het verleden. Met enige plechtigheid, o.a. in aanwezigheid, van H.M. onze Koningin, werd de opnieuw geordende afdeling van de Vaderlandse Geschiedenis voor het publiek opengesteld. Alles is nu keurig opgesteld en er moet zelfs een beroepsetaleur bij de rangschikking te pas zijn gekomen. Bovendien is het tijdsverloop thans uitgebreid. Men begint nu, na een inleiding over de begrippen taal en tijd, met de praehistorie en eindigt pas met de Bevrijding 1945, terwijl de verzameling vroeger werd afgesloten met het machtige doek van Pieneman's slag bij Waterloo. Over het algemeen kreeg deze Renaissance der historische afdeling een goede pers. Men bewonderde de fraaie en overzichtelijke opstelling. Inderdaad schijnen zekere educatieve doelstellingen aan de nieuwe ordening niet vreemd te zijn geweest. Hierover kan men redetwisten. Een deel der bezoekers zal deze opvoedkundige bedoeling toejuichen, anderen willen niet graag onderwezen of beleerd worden en verkiezen het onder te duiken in een grote rijkdom van materiaal om daarin hun eigen weg te zoeken. Doch deze laatste groep zal slechts klein zijn.

Bij de vaderlandse historie behoort ook de expansie naar Oost en West, zoals men tegenwoordig vaak onze koloniale geschiedenis noemt. Hiervoor zijn geen afzonderlijke ruimten gereserveerd, doch de koloniale historie is in het geheel der vaderlandse geschiedenis opgenomen. Over dit beleid valt ook te discussiëren. Wat mij persoonlijk betreft, ik had er stellig de voorkeur aan gegeven, indien de Oost- Indische verzameling ten minste ondergebracht was in het oude 17e eeuwse gebouw der Oost-Indische Compagnie aan de Hoogstraat, doch daar huist tegenwoordig de dienst van Invoerrechten en Accijnzen. Wat zou het mooi geweest zijn, als b.v. het schilderij van Beekman, voorstellende de Bataviase Vismarkt omstr. 1655 herplaatst had kunnen worden boven de schoorsteen in de zaal, waar eertijds de Heren Bewindhebbers der loffelijke Compagnie vergaderden! Echter, dit plan heeft geen doorgang kunnen vinden. Het gebouw was voor de genoemde dienst onmisbaar, en men wilde in het tegenwoordige rijksmuseumgebouw blijkbaar alles bijeen houden. Nu is het inderdaad een feit, dat de Indische stukken nu door méér mensen bekeken worden dan wanneer ze in de weinig riante Hoogstraatbuurt zouden zijn ondergebracht, waarheen een aparte tocht zou nodig zijn. Maar nu moeten de koloniën wel erg concurreren met de klein-Hollandse glorie.

Bij de huidige opstelling vind ik een ernstig gebrek, dat bij vele zaken de toelichting ontbreekt. Vele kleinere voorwerpen missen elk etiket. Ook zijn sommige bijschriften minder gelukkig te noemen. Waarom moet nu wéér eens verteld worden, dat Coen voor de Inlanders zo hard was? Ware hij geen man van ijzer en staal geweest, dan zou men hem eenvoudig weggevaagd hebben. Trouwens niet alleen voor Aziaten was hij ongemakkelijk. Hij was het ook tegenover landgenoten en Europese concurrenten. Zelfs tegenover zijn superieuren in patria nam hij geen blad voor de mond. Waarom moeten ook nù weer de feiten op Banda gememoreerd worden, dat "vrij wel geheel uitgemoord" zou zijn (wat onjuist is), waarvoor Coen slechts gedeeltelijk verantwoordelijk was? En heeft Reael slechts met Spaanse concurrentie te doen gehad? Van den Broucke zal zijn gouden ereketen met penning wel aan het gelukkig thuis brengen der retourvloot te danken hebben. Is het schilderij van Ambon's panorama op last van Heren XVII geschilderd? Of was het een idee van de eerste gouverneur, de brave Frederik Houtman, wiens portret ik hier pijnlijk mis.

Het is mij niet duidelijk, waarom Coen's afbeelding omstr. 1650 gedateerd wordt. Volgens Mevr. de Loos-Haaxman zou het tijdens Coen's tweede bewind (1627-29) vervaardigd zijn.

Doch verder is het begin der expositie alleszins de moeite van het bekijken waard, met zijn machtige portretten van leiders en aanvoerders uit de eerste tijd, met zijn indrukwekkende schilderijen van nederzettingen en factorijen, al liggen die grotendeels buiten Indonesië.

Het schilderij van Nicolaas Pieneman voorstellende de overgave van Pangeran Dipa Negara.

Er zijn ook enige vrij nieuwe aanwinsten ten toon gesteld, b.v. het portret van Isaac de L'Ospital de Saint Martin, onlangs uit Frankrijk verworven, dat de afgebeelde tijdens zijn buitenlands verlof omstreeks 1685 liet maken; of het grote genre-schilderij van een Javaanse warong, met een stilleven van Indische vruchten, wier vrede ernstig verstoord wordt door een Chinees, die blijkbaar een oude schuld komt innen, de "Tjina mindering" dus al in het midden der 17e eeuw.

Daarentegen is te betreuren, dat het beroemde schilderij van Aelbert Cuyp, de retourvloot der Oost Indische Compagnie ter rede van Batavia (cat. 746a) ontbreekt, dat vroeger wèl de koloniale afdeling sierde, zij het met een ondeskundig bijschrift over het dragen van wollen pakken in de tropen. Ook ontbreken nu enige eertijds uitgestalde gedrukte scheepsjournalen met hun onhandige, maar toch karakteristieke illustraties. Vroeger exposeerde men wèl het rampzalig verongelukken van het schip Batavia op de Westkust van Australië, doch men kan wel wat prettigers etaleren, b.v. het werk van Bontekoe, onze populairste journalenschrijver.

Ik betreur het ook dat zo weinig gebruik is gemaakt van de uit Indonesië overgekomen portretten der gouverneurs-generaal, die eertijds de paleizen te Weltevreden en Buitenzorg sierden. Soekarno wilde n.l. alle sisa-sisa (restanten) van het kolonialisme uitdelgen. Natuurlijk zijn al die konterfeitsels geen meesterwerken,maar er hadden toch wel wat meer getoond kunnen worden. Waarom beperkt men zich voor Van Diemen, Speelman, Van Imhoff e.a. tot kleinere kopietjes in een glazen kast? Ook hierbij ontbreken de bijschriften.

De afzonderlijke geëxposeerde schatten uit Japan en Ceylon vergoeden echter veel.

Na 1800 wordt het echter magertjes. Van alle landvoogden uit de 19e en 20e eeuw werd slechts Van den Bosch vertoond, stellig niet de belangrijkste landvoogd, ook al is zijn naam aan het Cultuurstelsel verbonden. Daendels, door raden Saleh afgebeeld werd niet uit het kelderdepot gehaald, ook al gaat op deze oude revolutionair, Napoleon-vereerder de ganse organisatie van Nederlandsch-Indië terug. Van Heutsz bleef eveneens onzichtbaar. Er is alleen het belangwekkende schilderij van Dipa-Negara's overgave, de beschieting van Palembang en wat afbeeldingen van cultuurondernemingen en plaatselijke bezienswaardigheden. Er is zelfs een leitje uitgestald (zonder verklarend bijschrift), dat eertijds door de djongos aan bezoekers werd gepresenteerd om er hun naam op te zetten. Naar verhouding wordt er veel aandacht besteed aan de ondergang van het koloniale gezag. Een zeer groot, in tweeën gescheurd portret van H.M. Koningin Wilhelmina en het originele document van de soevereiniteitsoverdracht (met de handtekening van Moh. Hatta) moeten hiervan kond doen.

Hetzij dat men niet meer bezit, of dat men niet meer wilde vertonen, maar het tentoongestelde geeft volstrekt niet weer, wat Nederlands-Indië in de 19e eeuw, ook voor Nederland en de wereld betekend heeft. Als men daarmede de aandacht vergelijkt, die besteed is aan de arbeidersbeweging en het 'verzet' ten onzent, waarbij men zelfs niet voor vergrote foto's is teruggedeinsd (een armoedig surrogaat voor een Rijksmuseum), dan komt ons koninkrijk aan de Evenaar er al heel bekaaid af. Is hier opzet of nonchalance in het spel? In elk geval is van de raad van deskundigen en kenners van het oude Indië slechts een zeer spaarzaam gebruik gemaakt.

Het resultaat is, dat Nederlands-Indië op enkele punten goed tot zijn recht komt, maar dat het beeld over het algemeen toch onbevredigend is.

Doch laten we hopen, dat het originele en fraaie Indische huisraad eens voor de dag komt en den volke vertoond wordt. Met smart heb ik het vergeefs gezocht.

Ondanks porto-verhoging voorlopig geen verhoging abonnementsprijs

Een briefje uit Manilla (...of all places) verwarmt ons hart, vooral als de schrijver ons mededeelt, dat hij ons schrijft omdat hij "uit de verte" een bewijs wilde zenden "hoe ik nog steeds met Tong Tong meeleef". Heb dank, verre vriend!

Hij stelt een praktische vraag: vernomen hebbende dat de posttarieven in Nederland weer omhoog gaan wil hij weten, hoeveel hij eventueel zal hebben bij te betalen. Wel, **voorlopig** - herhaal **voorlopig!** - niets. Het is duidelijk, dat de verhoogde posttarieven opnieuw een zware last op ons budget leggen. Wij willen echter de ontwikkeling van onze financiele situatie afwachten alvorens onze lezers te plagen met wéér een verhoging van de abonnementsprijs. Tegen het eind van het jaar zullen wij de toestand opnieuw bezien - we moeten wel! - maar een eventuele verhoging van de abonnementsprijs zullen wij niet vóór 1 januari 1973 invoeren. Voorlopig blijft alles bij het oude, al draait de PTT ons, om het populair uit te drukken nu weer "een poot uit!"

Red.

Wanneer U per giro bestelt (de giro naar Tong-Tong, dus niet naar het giro-kantoor) vult U dan niet het bedrag in? We moeten er namelijk nog de porto bijrekenen. U krijgt met de bestelling altijd een afrekening van ons!

Van 1 tot 10 in het Indonesisch (slot)

Wat de naamgeving **lima** betreft voor "vijf", het schijnt dat heel vroeger dit woord nauw verbonden is geweest met **tangan** of "hand" omdat de hand vijf vingers telt. Deze betekenis vinden we nog terug in het woord **panglima** of "(leger)commandant", dat oorspronkelijk "de (rechter)hand van de **radja**" betekende.

Terlima dat door de tijden heen tot **terima** is getransformeerd betekent eigenlijk "in handen gekomen van". Het is merkwaardig dat in het Javaans en in de Lampong **liman** het woord is voor het Indonesische **gadjah** (olifant). Heeft dit beest niet namelijk een "slurf" of **belalai** dat de functie vervult van een hand?

Naast dit **lima** (spreek uit, limo) is in het Javaans ook nog bekend **gangsal** of **gasal**, letterlijk betekenende "oneven", waarvoor het Indonesisch het woord **gandjil** heeft.

In het moderne Indonesisch heeft men voor samenstellingen met het getal "vijf" zijn toevlucht genomen tot het Sanskritische **pantja**. Men kende reeds geruime tijd het woord **pantjaindera** voor de "vijf zintuigen"; **pantjawarsa** betekent "vijf jaar"; **warsa,** zoals reeds eerder opgemerkt, is "jaar".

De **Pantjasila** of "Vijf Grondslagen" van de Indonesische Republiek zijn: 1. **Ke-Tuhanan,** "Geloof in God", 2. **Kebangsaan,** "Nationaal Bewustzijn", 3. **Perikemanusiaan,** "Humanisme", 4. **Keadilan Sosial,** "Sociale Rechtvaardigheid" en 5. **Kedaulatan Rakjat,** "Souvereiniteit van het Volk". Bovenstaande vijf punten zijn in de **Lambang Negara** of het "Staatswapen" tot uitdrukking gebracht door middel van: 1. de Gouden Ster, 2. de **Banteng** of "Buffel", 3. de Keten, 4. de **Padi**- en Katoenaar en 5. de **Waringin** boom.

Terloops, de aanbidder van de **Pantjasila** wordt in Indonesië genoemd **Pantjasilais.**

Van de thans ontbonden **P.K.I. (Partai Komunis Indonesia** - Communistische Partij Indonesië) was het bekend, dat deze partij tegen de **Pantjasila** was en meer in het bijzonder tegen dat **Ke-Tuhanan** of "Geloof in God". Nadat de door deze partij gelanceerde staatsgreep praktisch op niets was uitgelopen, creëerden de tegenstanders van deze partij de term **pantjasalah** voor de "vijf fouten" gemaakt door de P.K.I. als een woordspeling op **Pantjasila.** Deze **pantjasalah** hield in: 1. Verkeerde Planning; 2. Verkeerde Indoctrinatie; 3. Verkeerde Calculatie; 4. Verkeerde Fundatie en 5. Verkeerde Methodes.

De "Vijfvoudige Erecode van de Gouvernements Ambtenaren" is met een weidse naam gedoopt **Pantja Satya** of de "Vijf Loyaliteiten".

Even terugkomende op dat **gangsal** voor "vijf", hetgeen dus oorspronkelijk "oneven" betekent, het Soendaas heeft voor "zes" **genep,** in de Bahasa Indonesia: **genap,** hetgeen "even" beduidt. Hoogstwaarschijnlijk bestond er in vroegere tijden iets dat in groepen van zes werd geteld zodat, vóórdat de groep van zes was gecompleteerd het aantal nog "oneven" was. Deze methode van rekenen om een groep aan te duiden met een woord dat geen telwoord is, is een algemeen verschijnsel. In Indonesië kent men voor "twintigtal" het woord **kodi; saja membeli sarung dua kodi** = ik heb 40 saroengs gekocht. In het Engels bestaat er een woord dat dit **kodi** nabijkomt, nl. **score,** "twintig(tal)"; **three-score,** "zestig", enz. In het Frans bestaat er ook nog een restje van de invloed welke er moet hebben geprevaleerd om in groepen van twintig te tellen. In Frankrijk heeft men voor "tachtig": quatre-**vingts,** hetgeen betekent 4 x 20. Het gebruik van dit **vingt** is echter inconsequent, want men kan niet zeggen trois-vingts voor "zestig", cinq-vingts voor "honderd" en wat dies meer zij. In Indonesië of, om nauwkeuriger te zijn, op Java heeft men voor "**vijf**entwintig" niet **lima likur,** ofschoon **selikur** het Javaans is voor "eenentwintig", **dua likur** voor "tweeentwintig", **tiga likur** voor "drieentwintig", enz., maar **selawe,** hetgeen betekent "een stuk garen"; **lawe** is Javaans voor "garen". "Garen" werd inderdaad veel gebezigd als **tali** (touw) om er iets mee vast te binden, zodat men voor "vijfentwintig (cent)" ook kon zeggen **setali.** Vijf stuivers (met een gat in het midden) werden namelijk aan een **tali** geregen en daarna vastgebonden; dit was één **tali,** één touwtje, **satu tali,** of nog anders gezegd, **setali** alias "25 cent". Verder kende men vroeger de **uang** (ook wel gespeld **uwang,** d.i. het koperen geldstuk met die naam, dus niet **uang** met de betekenis van "geld" lho!) welke equivalent was met 10 duiten; **3 uang** = 3 x 10 duiten = 30 duiten = 25 cent. Ergo, **setali** is gelijk aan **tiga uang,** waardoor het gezegd **setali tiga uang** werd geboren, met de betekenis van: 1. het is lood om oud ijzer; het maakt niets uit; het is krek eender; 2. één pot nat.

In het Balinees betekent **telung benang,** "vijf en zeventig cent".

In samenstellingen heeft men wederom zijn toevlucht genomen tot het Sanskriet; het Sanskritische **sad** is dan de tegenhanger geworden van het Indonesische **enam** (zes) of Javaanse **nem.** Gedurende Soekarno bestond er in Indonesië de **Sad Tunggal.** Dat was de "Zes-Eenheid" bestaande uit: 1. het Hoofd van Plaatselijk Bestuur, 2. het Hoofd van Politie, 3. de Legercommandant, 4. de Officier van Justitie, 5. de Rechter en 6. de Voorzitter van het Nationale Front.

Het getal "zeven" moet oorspronkelijk **pitu** zijn geweest, hetgeen we nog terugvinden in het Javaans en in een reeks van andere talen nauw verwant met het Indonesisch. In Madagaskar is het **fitu,** in Tahiti **hitu,** in Hawaii **hiku** en in de Philippijnen (met de nationale taal het Tagalog) **pito.**

Het Indonesisch, Minangkabaus en Soendaas wijken van het bovenstaande af door gebruik te maken van **tudjuh,** afkomstig van **tudju + h;** Minangkabaus: **tudjueh.** Deze toevoeging van de "h" komt veelvuldig voor in bepaalde woorden. In plaats van **silakan** schrijft men immers ook wel **silahkan; silahkan masuk!** staat voor "komt u alstublieft binnen!" Naast **gadji** (salaris) bestaat de vorm **gadjih,** naast **tempo** (tijd; denk aan **tempo dulu)** heeft men **tempoh.**

Terloops zij hier opgemerkt, dat er enkele getallen bestaan, waar de Indonesiër geen grote waarde aan toekent, zo bijvoorbeeld het getal "dertien". Hotel Indonesia in Djakarta kent géén dertiende verdieping, maar wèl een twaalfde en veertiende. De dertiende verdieping wordt zo maar verdonkeremaand!

Het getal "zeven" daarentegen, geniet een zekere populariteit in Indonesië (en ook elders). Andere populaire getallen zijn **empatpuluh** (veertig), **seratus** (honderd) en **seribu** (duizend). In de klassieke literatuur wordt dikwijls gewag gemaakt van feesten die veertig dagen en veertig nachten duren, en niet vijftig dagen en vijftig nachten of zestig dagen en zestig nachten, enz. Wat te zeggen van Ali Baba en de **veertig** rovers?! Na een sterfgeval wordt de overledene herdacht na de 7de, 40ste en 100ste sterfdag door het houden van slametans. Deze handelingen staan bekend als **menudjuh hari, mengempatpuluh hari** en **menjeratus hari** resp. en betekenen "een slametan houden op de 7de, 40ste en 100ste dag na iemands overlijden".

Het Minangkabaus kent de uitdrukking: **tudjueh pitalo bumi, tudjueh pitalo langi'** en in het Indonesisch: **tudjuh petala bumi, tudjuh petala langit,** hetgeen betekent zoiets als: de zeven werelden, de zeven hemelen. Als men de schurft heeft aan een bepaalde persoon, kan men ietwat op hem afreageren door hem het volgende naar het hoofd te slingeren: **Ndak selamat lu sampai tudjuh turunan** of **Ndak selamat lu sampai tudjuh lapis anak buahnja!** Het zal je zeven geslachten lang niet goed gaan!

De bekende Moslem tempel in Mekka, de **Kabah,** heeft zeven omgangen of **tudjuh keliling.** Als iemand door deze omgangen heeft gelopen wordt hij vaak duizelig. Men zegt dan **dia sakit tudjuh keliling** ook wel te vertalen door "hij lijdt aan duizeligheid".

Verder is het m.i. niet onaardig om in dit verband naar voren te brengen hetgeen **Sunan Kalidjaga** (lees Kalidjogo), een van de negen **wali**'s (zie voor bijzonderheden onder het getal "negen"), die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de bouw van de Moskee in Kudus (Midden Java), heeft beweerd. Volgens de mythe heeft hij de middenpijler van de Moskee, welke zeer vitaal is voor het bouwwerk, geschonken. Daar de majoriteit van de bevolking destijds van de landbouw afhankelijk was, construeerde hij een tweetal landbouwwerktuigen, nl. de **luku** of **badjak** (ploeg) en de **patjul** (houweel). Volgens hem bestaan deze werktuigen uit verschillende onderdelen welke alle een betekenis hebben voor hen, die hun idealen vervuld willen zien.

Zo heeft de **luku** zeven onderdelen waaraan **Sunan Kalidjaga** zekere betekenissen heeft toegekend:

1. de **pegangan** of het handvat; zij, die hun idealen wensen te realiseren dienen nl. een houvast te hebben;

2. de **pantjadan** of het afzetstuk; **mantjad** betekent in het Javaans: "zich afzetten op (bij het hardlopen, enz.)", m.a.w. men moet stappen ondernemen om een aanvang te maken met het werk. D.w.z. als men al een houvast heeft en over voldoende bevoorrading beschikt, dient men het werk niet langer uit te stellen;

3. de **tanding** of spie; **bertanding** betekent "vechten", men dient geen vermoeienis en moeilijkheden te kennen. Men dient steeds te wikken en te wegen tussen ratio en verstand;

4. de **singkal** of het hout aan de ploegschaar dat dient om de aarde opzijde te schuiven; de betekenis hiervan is in het Javaans: **metu saka ing akal** of "haal je tactiek en verstand eruit", dus, gebruik je verstand en taktiek om succes te oogsten;

5. de **kedjen** of ploegschaar, vervaardigd

uit dun smeedijzer; als men al over de nodige tactiek en verstand beschikt, is het zaak om z'n krachten en intelligentie samen te bundelen;

6. de **olang-aling** of beschutting, d.i. een onderdeel om af te schermen; de interpretatie hiervoor is dat na de samenbundeling van krachten en intelligentie, ratio en verstand, het resultaat van de arbeid ons al voor de geest zweeft zonder **aling-aling** (scherm), m.a.w. ons klaar voor de geest staat;

7. de **ratjuk** of het opgewipte voorstuk van de dissel, hetgeen in het Javaans geinterpreteerd wordt als **ngarah sing putjuk** of "'t gemunt hebben op de top", m.a.w. hang je idealen zo hoog mogelijk aan de hemel op!

Voor samenstellingen gaat men wederom te rade bij het Sanskriet en Oud-Javaans en vindt dan **sapta** voor "seven". De **Saptamarga** of "Zeven Wegen" van het leger is de Militaire Erecode welke in vertaling als volgt luidt:

1. We zijn staatsburgers van de eenheidsstaat: de Republiek Indonesia welke gebaseerd is op de Pantjasila; 2. We zijn Indonesische onoverwinnelijke patriotten die verantwoordelijk zijn voor het steunen en verdedigen van de staatsideologie; 3. We zijn Indonesische krijgslieden die zijn toegewijd aan de Enige God en we verdedigen Eerlijkheid, Waarheid en Rechtvaardigheid; 4. We zijn soldaten van de strijdkrachten van de Republiek Indonesia en zijn de Bewakers van de Indonesische Staat en het Indonesische Volk; 5. We zijn soldaten van de strijdkrachten van de Republiek Indonesia en zijn flink gedisciplineerd, gehoorzaam en loyaal aan de leiding en we eerbiedigen het karakter en de eer van de soldaat; 6. We zijn soldaten van de strijdkrachten van de Republiek Indonesia en leggen de nadruk op dapperheid bij de ten uitvoerlegging van onze taak en we zijn steeds bereid ons toe te wijden aan de Staat en Natie; 7. We zijn soldaten van de strijdkrachten van de Republiek Indonesia, we zijn loyaal, houden aan onze belofte en vervullen de soldaten Eed.

Wat het getal "acht" betreft, in het Indonesisch heeft men er de naam **delapan** aan gegeven, terwijl de Soendanezen **dalapan** en de Minangkabauers **salapan** verkiezen. Omtrent de achtergrond van dit getal kan het volgende worden opgemerkt. Als U wel eens in Indonesië bent geweest, zult U op de **pasar** (markt) mensen hebben kunnen horen spreken over, als ze het hebben over bijv. Rp. 97,50, **seratus (Rupiah) KURANG seringgit** of "(één) honderd (Rupiah) op een rijksdaalder na", m.a.w. men noemt het naastbijgelegen ronde getal en gaat dit dan verminderen met een ander getal. Het naastbijgelegen ronde getal voor **delapan** (acht) en **sembilan** (negen) is natuurlijk **sepuluh** (tien). Daarvandaan, dat de Indonesische voorouders spraken over "tien verminderd met respectievelijk twee en een", indien ze het hadden over "acht" resp. "negen". Zo ontstond het woord **delapan**, hetgeen, op de keper beschouwd, een samentrekking is van **dua alapan** [letterlijk: twee wegnemingen (van tien)]; een synoniem voor **alapan**, eveneens in het Indonesisch, is **ambilan** (wegneming). Terloops, het Indonesische **mengalap** betekent "afhalen" (van vruchten van een boom, met een **sengget**, d.i. een lange staak met een haak eraan). In het Soendaas betekent **ngalap mantu**, "tot schoonzoon nemen".

Is het niet vreemd, dat de kokosnoot of klapper in het Javaans heet **k(a)lapa** (van **alap**) of **krambil** (van **ambil**)?

Voor samenstellingen grijpt men weer terug naar het Sanskriet en Oud-Javaans, waarbij **asta** (acht) op de proppen komt. Bekend zijn de woorden **astagina** met de betekenissen van: 1. achtvoud; 2. achtzijdig en **astabrata**, "acht (staatsmans) deugden".

Sembilan komt van **seambilan** of **satu ambilan**, d.i. "één wegneming (van tien)". In het Atjehs ziet men hetzelfde verschijnsel; het woord voor "negen" is in die taal **sikureung**; si = sa = satu; kureung = kurang; ergo, "één minder (dan tien)".

Het oorspronkelijke telwoord voor "negen" is **sia**, hetgeen men nog terugvindt op Bali. Het Javaans heeft hiervoor **sanga** (spreek uit: songo). O.i. is dit identiek met **sia**, want voor bijv. **si suami** (de echtgenoot) kan men immers ook zeggen **sang suami** (**sang** is van een hogere orde dan **si**), m.a.w. **si + a (sia)** =**sang** + **a** (sanga). We vinden dit **sanga** terug in **Wali Sanga** of de "Negen Wali's", dat waren de eerste Apostelen of Heiligen, die de Islam op Java hebben verbreid. Deze waren: 1. **Sunan (Ng)ampel** (in Surabaja); 2. **Sunan Djepara**; 3. **Sunan Giri** of **Raden Paku** (in Gresik); 4. **Sunan Deradjat** (de zoon van Sunan (Ng)ampel); 5. **Sunan Bonang** of **Makdum Ibrahim** (in Tuban); 6. **Sunan Kudus**; 7. **Sunan Demak** of **Raden Patah**; 8. **Sunan Kalidjaga** of **Sunan Lepen** en 9. **Sunan Gunung Djati** (in Tjirebon).

Terloops, de titel van **Sunan** is nu de exclusieve titel van de soeverein van Surakarta, ook wel gespeld Solo of Sala; zijn volle titel is: **Ingkang Sinuhun Kangdjeng Susuhunan Pakubuwana Senapati Ingalaga Abdurrahman Sajidin Panatagama** hetgeen betekent: "Hij wiens voeten we op ons Hoofd dragen, Soesoehoenan Spijker van het Heelal, Legeraanvoerder in de Oorlog, Dienaar van de Barmhartige, Heer en Regelaar van de Godsdienst".

In samenstellingen alweer een Sanskriet/Oud-Javaans woord, nl. **nawa**. Dit woord zijn we slechts tegengekomen in de samenstelling **Nawaksara**, d.i. de titel van de laatste redevoering gehouden door wijlen Soekarno in de Vierde Zitting van de **MPRS (Madjelis Permusjawaratan Rakjat Sementara** - Voorlopige Raad van Overleg van het Volk) op 22 juni 1966. Hij verklaarde in deze zitting dat, zoals gebruikelijk, vele van zijn redevoeringen Sanskritische benamingen dragen (ontleend via het Javaans). Soekarno heeft de bovenstaande redevoering **Nawaksara** gedoopt, omdat deze "negen **(nawa)** punten **(aksara)** inhield" (Zie: **Berita Yudha**, Djakarta, 23 juni 1966, p. 1).

Eerder had Soekarno het voorstel van de hand gewezen om zijn speech **Nawasabda** te dopen, aangezien, althans volgens hem, het woord **sabda** (woord) een al te feodalistisch karakter draagt. "Het is een woord daterende uit de dagen van soevereinen" (Vide: **Angkatan Bersendjata**, Djakarta, 23 juni 1966, p. 1). Wat te zeggen van de woorden daterende uit diezelfde feodale tijd, welke nu nog voorkomen in de Bahasa Indonesia, zoals **gering** (voor **sakit** = ziek); **bersemajam** (voor **tinggal** = wonen) in bijv. het spreekwoord: **dalam tubuh jang sehat bersemajam pikiran jang waras**, letterlijk, "in een gezond lichaam woont een gezond verstand" of "mens sana in corpore sano"; **bersabda** (voor **berkata** = spreken, zeggen); **mangkat** (voor **mati**, **meninggal** = sterven), enz., enz.

De eerste vereiste voor degenen, die in seclusie gaan ter meditatie is **nutupi babahan hawa sanga** of "het sluiten van de negen lichamelijke openingen", want de moderne psychologie is van mening dat we geen 5 doch 9 zintuigen bezitten. Dit is dan ook de reden waarom de term **nawindria** of **nawaindria** geschikter zou zijn dan de (bestaande) term **pantjaindria!**

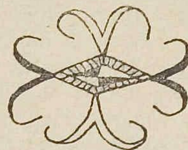
Het getal voor "tien" is in het Indonesisch **sepuluh**, afgeleid van **puluh** dat "tiental" betekent, m.a.w. **sepuluh** staat voor **satu puluh** of "één tiental". In de andere streektalen wijkt dit getal niet veel af.

Voor samenstellingen heeft men wederom z'n toevlucht genomen tot een Sanskriet/Oud-Javaans woord, nl. **dasa** (tien). Voor "tienkamp" kent men het woord **dasalomba** en voor "decennium" heeft men **dasawarsa** gecreëerd.

Tot slot het volgende: naast de **Pantjasila** kent men nog de **Dasasila** of "Tien Principes" van Bandoeng. De Eerste Azië-Afrika Conferentie, naderhand herdoopt in Afro-Azië Conferentie, welke was gehouden in Bandoeng van 18 tot 24 april 1955 op initiatief van de vijf mogendheden Indonesië, India, Ceylon, Pakistan en Birma, resulteerde in de formulering van enige principes die bekend staan onder de naam van **Dasasila Bandung.**

De formulering luidt als volgt: 1. Eerbied voor de fundamentele menselijke rechten en voor de doelstellingen en principes van het Handvest der Verenigde Naties; 2. Eerbied voor de soevereiniteit en territoriale integriteit van alle volkeren; 3. Erkenning van de gelijkheid van alle rassen en van de gelijkheid van alle volkeren groot en klein; 4. Non-interventie of inmenging in de interne aangelegenheden van een ander land; 5. Eerbied voor het recht van elke natie om zichzelf te verdedigen alleenlijk of collectief, in overeenstemming met het Handvest der Verenigde Naties; 6. a) Onthouding van de gebruikmaking van de samenstelling van een collectieve verdediging welke zekere belangen dienen van de grote mogendheden; b) Onthouding van welke natie dan ook voor de uitoefening van druk op andere landen; 7. Het zich onthouden van daden of bedreigingen van agressie of van de aanwending van geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van enig land; 8. De schikking van alle internationale disputen langs vreedzame wegen, zoals d.m.v. onderhandelingen, verzoening, arbitrage of een gerechtelijke schikking en d.m.v. andere vreedzame middelen naar de eigen keuze van de partijen, in overeenstemming met het Handvest der Verenigde Naties; 9. De bevordering van wederzijdse belangen en een wederzijdse samenwerking; 10. Eerbied voor internationale rechtvaardigheid en verplichtingen.

A. Ed. Schmidgall-Tellings.

Kinderen Niet Altijd En Overal Een Zegen

Het blijft voorlopig een feit, dat de meeste kinderen geboren worden waar het voor de ouders en de maatschappij het slechtst uitkomt. (Dr. F. W. Honnebier in de NRC van 18 maart 1972)

*

Het aangezicht van Indonesië na vijf jaar Orde Baru - Nieuwe Orde, in tegenstelling tot de periode-Soekarno, de Orde Lama of Oude Orde - is voor de oud-"koloniaal" in hoge mate inspirerend. Wie na een afwezigheid van vijftien jaar neerstrijkt in Djakarta vindt de oude, vermoeide provincie-stad getransformeerd in een virile, chaotische maar bruisende metropool. Hij vindt echter ook, enige kilometers buiten de grote stad, het oude Indië terug: de nijvere landman op z'n sawah, de ossekar nog niet geheel verdrongen door de daverende dingen dezer dagen, de auto's.

De bevolking zowel in de grote stad als daarbuiten, lijkt in doorsnee tevreden in de lang verhoopte, thans eindelijk verkregen "djaman normal" - de normale tijd, waaronder in de eerste plaats te verstaan vrij stabiele prijzen en redelijke veiligheid. In de grote stad mengen zich indrukken van een zekere welvaart met die van onbeschrijflijke, maar het Verre Oosten niet vreemde armoede, waarin dank zij de klimatologische omstandigheden kansen op overleven voorkomen, onbestaanbaar op zekere afstand van de evenaar. De werkende bevolking is beter gekleed en gevoed dan enige jaren geleden; in de grote stadskampongs vindt men meer stenen huizen en gebouwtjes - scholen, poliklinieken - dan vijftien jaar geleden. De totaal-indruk is veelbelovend; de atmosfeer optimistisch.

Wie iets dieper graaft moet tot de conclusie komen, dat het uiterlijk aspect een aantal risico's voor een gezonde ontwikkeling verbergt die de gunstige conclusie ernstig bedreigen. De corruptie, bijvoorbeeld; overigens geen na-oorlogs verschijnsel in het immer tolerante Indië of Indonesië. Zij maakt het mogelijk dat grote groepen Indonesiërs in het leven blijven die over onvoldoende inkomsten zouden beschikken om lijf en ziel bij elkaar te houden, die het verder mogelijk maakt de gecompliceerde bureaucratie te omzeilen, maar anderzijds de controle op verstandige voorschriften tot een volledige aanfluiting maakt en leidt tot een verscherping van maatschappelijke tegenstellingen zonder weerga. De rijken worden steeds rijker, de armen steeds armer.

In de schaduw van de onafgebroken rij voorbijflitsende auto's van de vergulde top plunderen horden van de armsten der armen de verbrandingsovens van de rijken......

Het meest nijpende probleem intussen is dat van de bevolkingstoename. Toegegeven, dat dit geen specifiek Indonesisch probleem is. Waarom er dan speciale aandacht aan te besteden? In de eerste plaats, omdat Indonesië ons na aan het hart ligt. In de tweede plaats omdat dit verschijnsel als een zwaard van Damocles hangt boven de onmiskenbare economische groei. Zij vertoont een ontwikkeling, die rampzalige perspectieven opent en de verworvenheden van de Nieuwe Orde binnen enkele jaren teniet zal doen wanneer niet een wonder of een afschuwelijke calamiteit haar onderbreekt.

Met statistieken, volgens een oud geloof de grootste leugens ter wereld, moet men a priori voorzichtig zijn. Met Indonesische statistieken, meestal gebaseerd op onvoldoende controleerbare gegevens, moet men dus wel zéér op zijn hoede zijn. Een speling van tien procent naar boven en naar beneden moet worden toegelaten. Bevolkingsstatistieken van Indonesische zijde opgesteld hebben wellicht de neiging, de zaken wat optimistisch voor te stellen; die van buitenlandse demografen tenderen - het zij zachtkens gezegd - misschien in tegenovergestelde richting. Het lijkt geoorloofd, de bevolkingstoename per jaar thans te stellen op een percentage dat ergens tussen de 2,5 en 3 ligt. De heme moge verhoeden, dat prof. Sastawinata gelijk heeft, die bij een bevolkingstotaal in 1970 van geschat 121 miljoen de aanwas voor dat jaar stelde op 4,8 miljoen, dus op 4 procent. Wij wenden ons geschrokken van deze onheilsprofetie af en beperken ons tot de cijfers, die zowel door andere Indonesische autoriteiten en buitenlandse deskundigen als ongeveer juist worden beschouwd.

Hoe men de cijfers ook rangschikt, over één conclusie kan men het eens zijn en dat is, dat de Indonesische bevolking binnen de levensperiode van één generatie ongeveer verdubbelt. De samenstelling van de bevolkingspyramide getuigt van de snelle verjonging; zij vertoont een beeld, tegengesteld aan dat bijv. in Nederland. Slechts omstreeks 6,5 % van de bevolking is ouder dan 55 jaar: van vergrijzing is dus voorlopig geen sprake en bejaardentehuizen niet nodig. Zij zouden bovendien niet passen in het Indonesische levenspatroon, waarin de ouder wordende mens niet als een lastpost maar juist als een object van bijzondere zorg en waardering tevoorschijn treedt. Zet de tegenwoordige trend zich ongewijzigd voort, dan zal volgens de bepaald niet pessimistische schatting Indonesië in 1975 rond 140 miljoen zielen tellen, in 1980 160 miljoen, in 1985 ongeveer 185 miljoen.

De druk der bevolkingstoename doet zich uiteraard het sterkst gevoelen op de drie dichtstbevolkte eilanden: Java, Madura en Bali waar 80 % van de bevolking leeft - 500 Indonesiërs per vierkante kilometer! Daarvan leeft 85 % op het platteland, in de agrarische sfeer en 15 % in de steden. Het feit, dat op de eilanden buiten deze drie nog plaats genoeg is, althans ruimtelijk bekeken, heeft aanleiding gegeven tot de veronderstelling, dat het bevolkingsvraagstuk, zo drukkend op ruim 7 procent van het totale landoppervlak, zou zijn op te lossen door een goed gebruik te maken van de bijna 93 % die de oude zogenaamde "buitengewesten" beslaan. Men had echter reeds uit de ervaringen tijdens het Nederlands bestuur veilig de conclusie kunnen trekken, dat de transmigratie van honderdduizenden Javanen, Madurezen en Balinezen in theorie een aantrekkelijk, in de praktijk een volledig onmogelijk denkbeeld is - afgezien van het feit, dat zulk een ondernemen toch niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat zou betekenen. Intussen blijft dus de druk van de bevolkingstoename op het platteland van de drie eilanden voort bestaan: er heerst werkeloosheid zelfs daar, waar vroeger alle arbeidskrachten vrij gemakkelijk werden geabsorbeerd; het grondbezit versnippert steeds meer, de druk op de traditionele dorpsgemeenschap als gevolg van het toenemend aantal dergenen, die geen werk meer kunnen vinden of daartoe niet meer in staat zijn neemt toe. Het platteland perst een niet onbelangrijk deel van zijn overschot naar de grote steden, waar intussen deze migranten in de regel tot de diepste armoede vervallen. Batavia had in 1940 500.000 inwoners - Djakarta heeft er nu vijf miljoen...... Er is geen werk in de agrarische sfeer, er is nog veel minder werk in de grote stad.

Werkloosheidscijfers zijn, zo mogelijk, nog moeilijker te hanteren dan andere statistische gegevens, mede dank zij het verduisterend effect van de gedeeltelijke werkloosheid. Indonesische gegevens over de werkeloosheid spreken elkander tegen. Schattingen van buiten-

lees verder pag. 11

HET LEVEN BEGINNEN MET HONGER

In een brief van K. Klein (die onlangs Indonesië terug zag) lazen wij hoe hij getroffen was door kindertjes van een jaar-anderhalf jaar oud, die lopen te bedelen op straat. Wat hem enorm treft: mensjes die **het leven beginnen** met honger, **uitzichtloze** honger!
Als wij dan denken aan onze eigen beschaving, waar elke baby brede keuze heeft uit dag in dag uit de vetste porties voedsel, beseffen wij des te beter hoe schrijnend groot het verschil is tussen de rijke landen en de ontwikkelingslanden......!

Terwijl ik de brief van Klein doorlees, valt mijn oog op de krant van vandaag: het **minimum**loon in Nederland is opgetrokken tot *f* 860,60 per maand (stel je eens voor: Rp. 86060 in Indonesië!) en Frankrijk staakt op last van het communistisch vakverbond om de minimumlonen te krijgen op 1000 Francs per maand.

Kijk eens, hoe ook de arbeidersklassen ijverig mee werken om de wereldkloof tussen arm en rijk steeds groter te maken (omdat we anders "verrekken van armoe" zegt iedereen). En nog steeds zingen wij in het Westen de lof van het "proletariaat van alle landen ter wereld", terwijl wij weten dat de arbeiders van het Westen hun rijkdom in stand houden ten koste van de arbeiders van het Oosten (en Afrika en Z. Amerika). Eens, toen ik nog onderwijzer in Amsterdam was, heb ik voor een arbeiders auditorium het verschil in status geschilderd tussen een doorsnee arbeider in Nederland en een dito in Djakarta (zonder electriciteit, waterleiding, sociale zekerheid, met auto'tje, TV, betaalde vacantie in het buitenland, enz. enz. enz.). Ik besloot lachend: vergeleken met de arbeiders in Azië is de arbeider van het Westen een kapitalist! Ach ja, natuurlijk lachten we allemaal. Maar we gaan tóch wel voort met Azië op te monteren en rijkdommen en "gelijke rechten" te beloven en onszelf te prijzen omdat we zo sympathiek en begrijpend zijn......

*

Elders schrijft Klein in zijn brief: "......alles even blijmoedig ondanks dat er bij velen bittere armoe heerst..." Dat is nog steeds iets wat wij ons van vroeger herinneren: de ongelooflijke moed van dat bruine volk om zijn leed te verbergen, om vriendelijk te lachen, hoewel het soms zó arm is, dat het "normale patroon" van armoe ontbreekt: zich ervoor schamen. Omdat het een zó normale status voor hen geworden is, dat ze zich iets anders niet ter vergelijking kunnen indenken.

En zoiets treft een "man die terugkomt" uit Indonesië natuurlijk het grievendst: dat hier in onze westerse rijkdom gewoonweg schaamteloos gejankt en gekankerd wordt om "tekorten" terwijl men blind is voor zijn rijkdommen...

*

Ik hoop dat U begrijpt dat ik hier geen volksaarden vergelijk om aan te wijzen wie superieur is en wie inferieur. In het Rijk van de Honger (waarover velen nog de schouders ophalen: „het IS nu eenmaal zo", en NIETS voor hun medemens voelen), valt ons alleen maar op hoe **gering** de bereidheid ALTIJD is om te denken aan de door het Noodlot getroffen adiks.

*

En zijn wij er trots op dat deze arme Tong Tong **eindeloos** denkt aan het verre volk in Indonesië, waar wij op allerlei manieren regelmatig wat naar toesturen. **Niet** omdat we ons verbeelden dat ons luttele gebaar veel helpt in de nood, **niet** omdat we hopen dat harde rijke mensen mild worden, mar omdat wij mee willen helpen het **zaad van de hoop** te planten, altijd en altijd weer.

Omdat dit het **enige waarlijk menselijke** is in de zonder erbarmen voortdurend terugkerende tijden van armoede, die de mensheid teisteren. Help ons **mensen maken!**

T.R.

vervolg van: "Kinderen niet altijd en overal een zegen"

landse demografen lopen tot 10 % van het arbeidspotentieel ruwweg gesteld op 40 miljoen zielen, waarbij in aanmerking moet worden genomen dat omstreeks de helft van de bevolking thans beneden 20 jaar is en de Indonesische regering 10 jaar aanneemt als de onderste grens der werkbaarheid. Daarnaast schatten diezelfde bronnen de gedeeltelijke werkeloosheid op een cijfer dat in sommige gevallen boven een derde van de totale werkbare bevolking ligt; zij veronderstellen bovendien dat het werkloosheidspercentage in de grote steden 20 à 25 % boven dat op het platteland ligt. Welke waarde men ook aan deze cijfers hecht, er is geen motivering nodig voor het besluit van de Indonesische regering bij het vaststellen van het jongste Vijfjarenplan (1969-1974) naast de verhoging van de voedselproduktie - rijst - de bestrijding van de werkloosheid top-priority te verlenen. De resultaten van de pogingen tot bevordering van de rijst produktie zijn tot dusver zeer bevredigend; die van de bevordering van de toename van de werkgelegenheid minder overtuigend.

J.H.R.

(wordt vervolgd)

De Bataviasche Stoomtram

Wanneer je als "anak betawie" het artikel in Tong Tong van 15 maart over trams te Batavia leest, waarin ook aandacht wordt gegeven aan de oude stoomstram, dan kan het haast niet anders of vele jeugdherinneringen komen op, vooral wanneer je, zoals ik, in de twintiger jaren enige tijd langs de baan van die stoomtram hebt gewoond en je dus de oude "tjébol" (Fotoboek Tempo Doeloe, blz 66) dagelijks vele malen luid bellend en in een wolk van stoom voorbij zag gaan. Die stoom dreef dan ons erf op en had een heel speciale geur. Ik "rook" die stoomtram dan ook weer toen ik naar aanleiding van dat artikel, weer aan die tijd terug dacht. Ook om een andere reden, die die ik later zal noemen, sprak in die tijd de stoomtram mij, wellicht meer dan anderen, aan. Het is dus verklaarbaar, dat de geschiedenis van die tram mij boeide en dat ik, toen de gelegenheid zich voor deed, eens nazocht hoe de Batavianen in de begin tijd van de stoomtram op dat vervoermiddel reageerden.

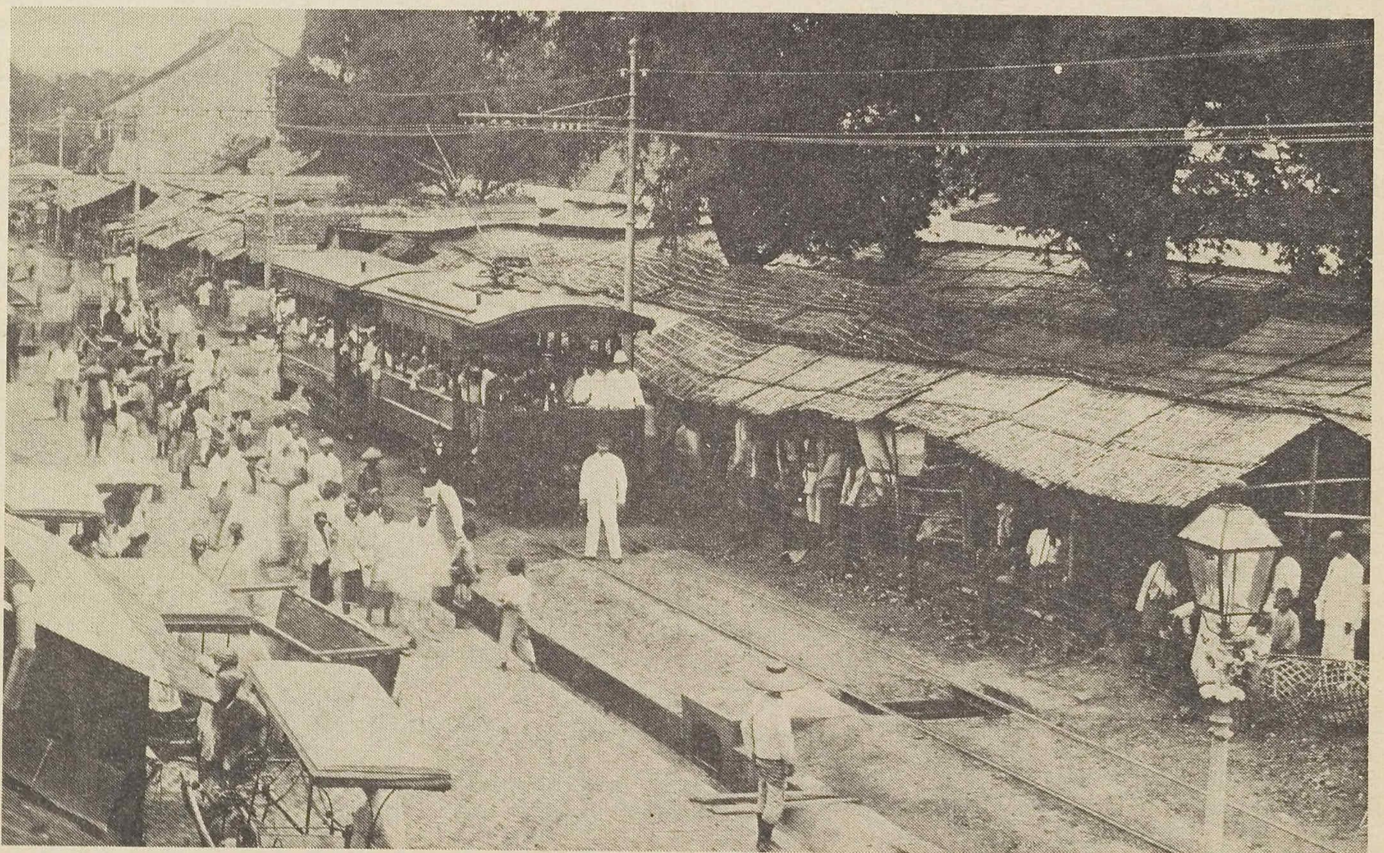
Het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indië (A.D.) dat te Batavia verscheen, en vermoedelijk ook de andere plaatselijke dagbladen, besteedde er nogal wat aandacht aan en dat was ook wel begrijpelijk, want de stoomtram, als opvolger van de paardentram, was wel iets heel bizonders.

Het A.D. van maandag 4 juni 1883 rapporteerde: "zaterdag heeft voor het eerst de locomotief van den tramway een proefrit gedaan. Het gevaarte liep vrij snel, zond vrij veel waterdamp uit den schoorsteen, doch maakte geen ander gedruisch dan het dreunen over de rails. Wij konden niet zien, dat voorbij komende paarden zich buitengewoon onrustig toonden." Al gauw daarna echter zou blijken, dat de reactie van de paarden niet zo rustig was en voorts moest een paar dagen na de eerste proefrit gemeld worden, dat "een karretje met inlandse vrouwen" in de nieuwe rails haakte en omsloeg.

De proefnemingen werden voortgezet en op 20 juni "had een der locomotieven twee wagens achter zich, gevuld met inlanders als ballast ter finale inrijding van de weg." ("als U begrijpt wat ik bedoel......").

De volgende dag gebeurde al het eerste min of meer ernstige ongeluk, want toen was "op Glodok bij gang Klenteng een kar, waarvan het paard voor den stoomtram schrok, in aanraking met het gevaarte gekomen en omver geworpen, waarbij de karrevoerder inwendige kneuzingen bekwam, die zijn overbrenging naar het Stadsverband nodig maakten".

Tenslotte vond dan op zaterdag 30 juni 1883 "De opening van den Stoomtram" plaats waarvan het A.D. van die dag een uitvoerig verslag gaf. Het traject dat toen in gebruik werd genomen was dat tussen Batavia-Stad en de Harmonie. "De genoodigden werden aan het Nieuwe-Station bij de Kasteelpoort ontvangen door de twee leden der Commissie van Toezicht de Hh. Pels en Gribling, en den administrateur den heer Theunissen. De Resident, de le Gouvernements sekretaris v.d. Weide, de eerstaanwezend ingenieur Roeland, de majoor der genie Staal, eenige ingenieurs, de president der Kamer van Koophandel, de assistent-resident, de redakteurs der bladen waren onder de aanwezigen. De heer Pels, na met een glas champagne de genoodigden welkom geheeten te hebben, herdacht den ijver en de volharding, waarmede de te vroeg ontslapen W. J. Ankersmit al de bezwaren had overwonnen, verbonden aan deze eerst aangevraagde stoomtramwegconcessie in Indië,......"...... "Terwijl onder de wacht-loods een klein orchest zich deed hooren, en onder de lokomotieven-loods inlandsche muziek speelde, reed de keurig met groen en vlaggen versierde lokomotief met den feestwagen voor, en nam men plaats in den netten wagen 1ste klasse, op de gemakkelijke banken, bekleed met geperst hout. De beweging van het rijden is zeer geleidelijk, doch wij gelooven, dat de tram, in feestelijke stemming, iets harder geloopen heeft, dan regelementair. In zeer korten tijd, tien minuten, was de bogt voor de Harmonie bereikt, waar een van de twee ketels voor het ketelhuis op Kramat gisteren met kragt van mannen was aangekomen. De lokomotief reed nu op het wisselspoor den waggon voorbij terug naar de stadszijde. De waggon zelf werd door vrije koelies voorbij den wissel op het andere spoor geschoven en door den locomotief weer op sleeptouw genomen. Geen enkel schrikachtig paard werd op den weg ontmoet". Toen men weer aan het station was teruggekeerd "werd weder de beker volgeschonken" en werd er door deze en gene het woord gevoerd, o.a. door Mr. J. A. Haakman, die zei "dat het voor de pers dikwijls een onaangename taak was te moeten kritiseren, doch het tot de aangename oogenblikken behoorde, wanneer de uitkomst zoo glansrijk overwonnen werd als nu". Het artikel memoreerde dat de maatschappij 40 waggons bezat, "Alles keurig afgewerkt". Het verslag besloot: "Allen die dezen proefrit meemaakten, zullen moeten erkennen, dat heden noch op het geheel noch op een der deelen iets viel aan te merken, en dat dit zeker de beste waarborg is voor den algemeenen wensch, dat de Stoomtram-maatschappij en het Bataviasch publiek nog lang veel genoegen aan elkander zullen beleven."

Een foto van de electrische tram genomen rond de eeuwwisseling op Pasar Abang, in de begintijd van de Bataviasche Electrische Tram Maatschappij.

Het A.D. van 2 juli 1883 bevatte een advertentie van de "Nederlandsch-Indië Tramweg-Maatschappij" met de mededeling dat "tramcoupons" verkrijgbaar waren o.a. "aan het wachthuisje (limonadièse) op Glodokplein, bij de Harmonie en bij de Komedie" (Zou "limonadièse een mooi woord zijn voor wat men in onze tijd "dépot ès" noemde?) Verder waren coupons ook verkrijgbaar in "het hôtel der Nederlanden" en in "het Hôtel des Indes", bij "de Heeren Visser & Co. (boekhandel) Rijswijk" en bij "de Heeren Kolff & Co. (boekh.) Kali Besar" Ten slotte werden in die advertentie "Heeren boekhandelaren, logementhouders, kasteleins, sigarenmagazijnen, koffijhuizen, toko's etc. etc. welke geneigd zouden zijn onder genoemde voorwaarden tramcoupons voor het publiek verkrijgbaar te stellen, beleefd verzocht zulks mede te delen aan den Administrateur der maatschappij." Het systeem van voorverkoop adressen voor tramkaartjes, zoals we dat in den Haag kennen, is dus bepaald niets nieuws.

Na dit opgewekte begin, kwamen er al snel berichten over ongelukken waarbij de tram betrokken was en over het ongerief dat de tram voor mens en dier opleverde. Vooral paarden konden kennelijk moeilijk aan het gevaarte wennen, want het blijkt op 4 juli, dat het "reeds een paar maal is gebeurd, dat paarden voor rijtuigen de tramwegtrein tegenkomende met het rijtuig rechtsomkeert maakten en den weg terugliepen van waar zij kwamen. Gisteren nam tegenover het erf van den heer van Slooten een paard uit een tweespan een radikaler maatregel, rukte,uit angst voor den trein, het tuig aan stuk en sprong over de leuning langs het Molenvliet in het water; waaruit het later weder werd opgevischt. De eigenaar is dus zijn paard niet kwijt; maar 't zal ons toch verwonderen, zoo dit dier dezen eersten schrik te boven komt en ooit weer te gebruiken zal zijn langs den weg waar de tram loopt". Vervolgens was "een kar op veeren" door het schrikken van het paard omgevallen waardoor een vrouw ernstig werd gewond. Op 16 juli had er bijna een ongeluk plaats, toen het paard voor het rijtuig van de heer A. niet voor de tram opzij wilde gaan. Een narrow escape op 1 augustus: "ofschoon er geen ongeluk gebeurde (werd) toch de karrevoerder ingerekend..."

Het eerste zeer ernstige ongeluk vond plaats op 9 augustus, toen het A.D. meldde dat die morgen de korporaal kleermaker F. de dood had gevonden, Deze bevond zich "op den grooten weg voor het Waterlooplein" toen hij een tram zag aankomen waarmede hij naar zijn pas gekocht huisje op Kramat wilde gaan. De machinist dit ziende verminderde vaart, maar F wilde te vlug instappen, deed een misgreep naar de balkonleuning en viel tussen twee wagens. Met verbrijzelde benen werd hij naar het hospitaal vervoerd waar hij bezweek. Maar de reeks ongelukken was nog niet ten einde want op 13 augustus kwam "nabij gang Chassé" een oude vrouw onder de tram waarbij haar beide voeten werden verbrijzeld. Doch, vervolgde de krant "beter kwam heden morgen op Senin een soezende chinees af, die door de tram aangereden, slechts met zijn staart onder het wiel kwam, met het gevolg, dat hij gescalpeerd opstond". Ik kan mij niet voorstellen, gezien de toon van het bericht, dat het woord scalperen hier is gebruikt in de betekenis welke onze oude vrienden Winnetou c.s. daaraan gaven.

De reden dat ik als jongen de stoomtram wellicht wat anders zag dan anderen lag in het feit, dat ook mijn grootvader slachtoffer van de tram werd als gevolg waarvan hij op 32-jarige leeftijd overleed. De Bataviasche kranten van omstreeks 27 september 1883 meldden omtrent dat ongeluk, dat hij "op de bogt voor de Harmonie" op de rijdende tram wilde springen, daarbij uitgleed en onder de wielen terecht kwam, waardoor zijn beide benen werden verbrijzeld. Hij werd, volgens de Java Bode naar "het groot militair hospitaal" vervoerd, nadat een zekere Dr. Dominicus de eerste hulp had verleend. De Java Bode voegde aan het bericht nog de waarschuwing toe. dat het op- en afspringen van de rijdende tram uiterst gevaarlijk is, en dat daar door de conducteurs herhaaldelijk tegen gewaarschuwd werd, maar dat men het gevaar niet scheen te begrijpen.

Op de zelfde dag, 26 september vond er nog bijna een tweede ongeluk plaats toen "een meisje uit gang Secretarie komende, vóór den naderenden tram den weg (wilde) oversteken". Zij struikelde en zou ongetwijfeld overreden zijn, indien niet "de heer Velthuijzen, het critieke van den toestand ziende, naar het meisje toeschoot en haar van tusschen de rails wegsleepte".

Het begin van het bestaan van de stoomtram was dus niet al te fortuinlijk, en het is begrijpelijk, dat een en ander bij het publiek reacties op riep. In de Java Bode van 29 september vroeg een lezer zich af, waarom, "ten gevolge van de menige ongevallen met den stoomtram" de machinisten niet strafrechterlijk werden vervolgd. Hoewel hij toegaf dat niet alle ongelukken aan de machinisten moesten worden toegerekend, vond hij toch, dat "in ieder geval, na elk ongeluk de daarbij betrokken machinist of conducteur door de politie gehoord (behoort) te worden, en het is, dunkt ons, de plicht van de directie van den stoomtram hare beambten aan te geven, aan wien vermoedelijk het ongeval geweten wordt, aan de politie overlatende, om met hem verder te handelen, zooals zij zal vermeenen te behooren. Dit alles heeft echter tot nog toe niet plaats gehad, waardoor de onverschilligheid van de trambeambten met den dag toeneemt." Maar laat ik het trieste verhaal over al die ongelukken beeindigen.

De Maatschappij is intussen druk doende het traject van de tram tot Kramat te verlengen. Op 20 juli is reeds "een der stoomketels te Kramat geplaatst", men hoopt begin Augustus het nieuwe traject te openen en men zal binnenkort een begin maken met de uitgifte van maandelijkse abonnementskaarten, voorlopig echter alleen voor de eerste klasse, tegen de prijs van *f* 12,50, Deze kaarten zullen behalve aan 't station te Batavia, v. 30 juli tot 3 aug. ook verkrijgbaar zijn aan de wachthuisjes bij de Komedie en bij de Harmonie van 's morgens 7½ tot 8½ en 's middags van 3½ tot 5½ uur. Een en ander geeft weer reacties; in een ingezonden stuk wordt betoogd, dat de maatschappij kennelijk twijfelt of er wel voldoende animo zal zijn voor abonnementen tweede klasse à *f* 10,—. De schrijver berekent, dat zo'n abonnement ook geen zin heeft, want het verschil met het enkele reis tarief, dat naar het schijnt 20 cent, ongeacht de afstand, bedroeg, vond hij niet noemenswaardig. Hoe dan ook, op zondag 5 augustus 1883, "juist op den inlandschen nieuwjaarsdag" wordt het traject Harmonie-Kramat geopend. Ook dit ging niet zonder strubbeling, want de vroegtram kon eerst om zevenen vertrekken, als gevolg van een deraillement op het stationsplein, maar verder gaat alles vlot. Feestelijkheden ter gelegenheid van de opening waren er kennelijk niet, maar van deze gebeurtenis werd wel gebruik gemaakt om te benadrukken dat de tram in een lang gevoelde behoefte voorzag en voorts dat er al 70 abonnementen waren uitgegeven.

Inderdaad ging het goed met de tram, want men zat al gauw met spitsuur problemen, hoewel dit woord toen nog niet gebruikt werd. Het is wellicht aardig weer te geven wat het Bataviasch Handelsblad van 14 september daarover schreef: "Dat de tram in een lang gevoelde behoefte voorziet, bewijst zeker het groot aantal personen, dat er dagelijksch gebruik van maakt. Des morgens tussen 8-9 en des middags tussen 4-5 zijn de wagens gewoonlijk zoo vol, dat menigeen zich met een staanplaats moet vergenoegen. Ten einde het publiek te gerieven zou het wenschelijk zijn, dat de maatschappij aan haar plan uitvoering gaf door namelijk gedurende bovengenoemde uren meerdere trams te laten rijden dan thans de dienstregeling aangeeft. De opbrengst wordt, naar men ons meedeelt, gemiddeld op *f* 600 daags gerekend, terwijl 't aantal abonné's nu ruim 400 bedraagt. De resultaten zijn schitterend, vooral als men bedenkt dat het aantal inlanders, dat van de tram gebruik maakt, nog betrekkelijk gering is, waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit, dat de prijs van 15 cent per rit voor die lieden nog te hoog is. In Januari zal, naar wij vernemen, een begin worden gemaakt met den aanleg van het gedeelte Kramat-Meester Cornelis; als dan wordt gerekend dat het daarvoor benoodigde materiaal in Indie zal zijn aangekomen."

Maar er zijn ook wel klachten. Reeds op 7 juli, dus een paar dagen na de in gebruikstelling vraagt men of niet kan worden voorzien in het bezwaar dat de tram een groot deel van de weg in beslag neemt. De tram heeft feitelijk de gewone weg tot de helft versmald, "maar de voorziening in de ruimte door hem aan het gewone verkeer onttrokken, door de Regering zelf als nodig erkend, blijft uit......"

Een paar dagen later vraagt men aan de "Administratie van den tramweg om er voor te zorgen dat de machinisten niet schellen als het niet noodig is, maar wel waneer het noodig is...... Daarentegen hoorden wij heden morgen te kwart voor negen, toen de van bovenkomende tram voorbij gang Chaulan kwam stoppen, geen schel om voor de aankomst tegenover dien gang te waarschuwen......" Voorts klaagt men over de ongeregelde loop van de tram; dikwijls moet men wel drie kwartier op de volgende tram wachten. Ook toen worstelde men kennelijk al met problemen die wij zelfs nu nog hier in Den Haag niet hebben opgelost. In ieder geval een troost voor de directie van de Haagse tram. Maar in het oude Batavia werd de ongeregelde dienst verklaard door te wijzen op kinderziekten en vooral ook doordat "doordat de droogte zich ook doet gevoelen in de waterputten op de stations, zoodat alle water tot vulling van de ketels benoodigd zoowel te Kramat als te Batavia door koelies moet worden aangebracht". De maatschappij deed echter haar best met

lees verder volgende pag., 1e kolom beneden

MARINUS NAM DE BENEN . . .

Het volgende schetsje uit het oude Indië is van de hand van een schrijver, die destijds reeds zijn sporen verdiend had in de Indische Post - weet u nog wel? Hij is, of liever was, een zeeman en schreef onder het pseudo Klaasje Sevenster - een verbastering van zijn naam. De "echte" Klaasje Zevenster - met een Z - is een romanfiguur van Jacob van Lennep, een eeuw geleden gestorven en vooral bekend als de schrijver van "Ferdinand Huyck".

"Dag mevrouw v. d. Velden, hoe gaat het? Ik heb U een tijd niet in de zaak gezien, toch niet ziek geweest?"
"Nee hoor, maar wel op reis voor een veertien dagen. Gisteren zijn we terug gekomen."
"Hoe staat het met de veestapel, meneer v. d. Laan?"
"Prachtig mevrouw. Ik heb nu 16 herten, twee honden, drie katten en kijkt U eens de surprise van het huis, een jonge tijger, hoe vindt U hem?"
"Oh, wat een leuk beestje. Is dat nu niet gevaarlijk en doet hij de andere beesten niets?"
"Ach neen mevrouw. In de eerste plaats is hij daar nog veel te klein voor. De honden en katten zijn hem allemaal nog de baas. Ik moet het natuurlijk in de toekomst wel in de gaten blijven houden, want als Marinus, zo heb ik hem genoemd, een maand of vier is, wordt alles wel anders. Ik heb echter al in mijn hoofd, hem dan aan de één of andere dierentuin in Holland te schenken. Het vervoer is gratis, dus dat levert geen moeilijkheden op. Maar voorlopig blijft Marinus nog hier. Wij hebben er machtig veel plezier mee en de klanten ook."
"Kom eens hier Marinus."
Marinus komt, kruipt spinnend naar de voeten van meneer v. d. Laan en gaat daar liggen. De heer v. d. Laan pakt hem op en zegt: "Moet U eens voelen mevrouw, hoe heerlijk zacht die huid is."
"Ik kijk wel uit, brr. Ik ben bang van die dieren."
"Ach mevrouw, dat valt wel mee, kijk maar, nu pest ik hem een beetje. En hij vindt het nog leuk ook."
"Ja, maar ze zijn mij te onbetrouwbaar, neen hoor, laat ik me maar bij mijn hond, kat en pietjepuk, mijn hertje houden."
Enkele maanden later komt mevrouw v. d. Velden weer eens te Pasoeroean in de zaak van v. d. Laan. Vanzelfsprekend vraagt zij belangstellend naar Marinus.
"Oh mevrouw, dat is een drama geworden. Hebt U het niet in de couranten gelezen?"
"Neen, wat is er dan gebeurd?"
"Nu mevrouw, moet U weten, Marinus groeide als kool, zodat ik me al voorgenomen had, hem maar een maandje eerder voor een dierentuin af te staan. Ik had al contact opgenomen met een relatie van mij in Holland, die een en ander zou regelen. Op een middag, nu een week of drie geleden, doe ik een middagtukje, toen ik wakker schrok van een oorverdovend gegil voor op het erf. Ik storm naar buiten en zie nog net Marinus met de ketting om zijn nek, waarmee hij altijd vast lag, het erf afrennen de straat op. Ik er achteraan, maar ja, ik kon dat dier natuurlijk niet bijhouden. Er waren gelukkig op dit middaguur niet veel mensen op straat. Maar U begrijpt wel, alles vluchtte weg voor de in hun ogen, losgebroken tijger."
"En hebt U hem kunnen vangen?"
"Neen, moet U verder horen. Wat doet dat dier? Hij holt maar door en vliegt een openstaande deur binnen van het Gemeentehuis, waar hij in de raadskamer terecht komt. Dat was me wat, er werd net vergaderd, zodat er een vijftien raadsleden met Burgemeester en Wethouders bijeen waren. Sommigen pakten een stoel ter verdediging op, enkele anderen namen de benen door een achterdeur. Marinus, - ik wist toen nog niet wat er met hem gebeurd was - holde via dezelfde deur, waardoor hij binnen gekomen was, de straat weer op, achtervolgd door een politie-jeep met twee inspecteurs, waarvan er één een karabijn bij zich had. En der raadsleden had nl. onmiddellijk contact opgenomen met de politie, die geen moment verloren liet gaan en een achtervolging inzette. Het was toen snel gebeurd; binnen vijf minuten had de politie Marinus onder schot en dat betekende het einde voor Marinus."
"Nadien bleek, dat Marinus aan de ketting liggende was aangevallen door één der herten, die hem met één van die geweistompen op zijn kop dusdanig had bewerkt, dat Marinus er een grote open wond van overhield. Het zal wel veel pijn gedaan hebben, bovendien zal het bloed, dat hij uit de wond oplikte, zoals de veearts zei, er ook geen goed aan gedaan hebben. Marinus werd wild, trok met veel kracht aan zijn ketting. Met zo'n kracht, dat één der schakels afbrak, zodat Marinus met de rest van de ketting om zijn nek kon weghollen."
"Nu mijnheer v. d. Laan, bent U genezen van het houden van wilde dieren?"
"Een beetje wel, mevrouw, maar ja, als dat hert Marinus niet had aangevallen, was er niets gebeurd. Maar uiteindelijk is het toch wel een duur grapje geworden, want tot overmaat van ramp kreeg ik ook nog een proces-verbaal aan mijn broek, en mocht ik enkele honderden pegulanten neertellen tot straf voor het zonder toestemming houden van wilde dieren, terwijl mijnerzijds ook geen voldoende maatregelen waren genomen ter beveiliging van een ieder tegen aanvallen van Marinus. Zo staat het tenminste in de veroordeling."
"Toch was Marinus een leuk beestje, maar ja, je verandert de aard van zo'n beest nu eenmaal niet, net zo min als die van ons, is het niet zo mevrouw v. d. Velden? Zegt U het zelf eens."
"Ja, dat is wel zo, maar ik verander of tracht althans liever de aard van een kind te veranderen, dan die van een jonge tijger. Niet alleen, dat de mogelijkheid van succes groter is, maar het lijkt me ook een tikkeltje minder riskant. Nu moet ik weer eens gaan, meneer v. d. Laan. Tot ziens, en als ik U een raad mag geven, geen tijger-avontuur meer. Tot ziens.

☆

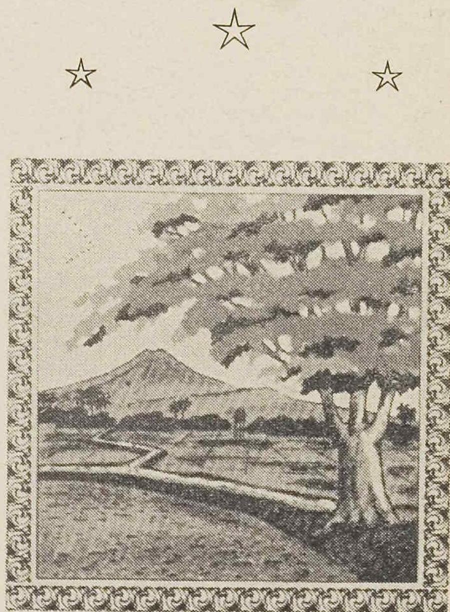
☆ ☆

---

vervolg "De Bataviasche Stoomtram"

de belangen van het publiek rekening te houden, zoals blijkt uit een bericht in het Bataviasch Handelsblad van 12 september dat "voortaan 's avonds de laatste tram, van Batavia en Kramat vertrekkende, een vóór op de locomotief geplaatst rood bord met witten rand met (zich) zal voeren, als teeken, dat ná dien trein geen andere zal rijden."
De verdere geschiedenis van de stoomtram heb ik niet gevolgd, maar aan het eind van de twintiger jaren was zijn roem al wel erg getaand. Ik herinner me dat velen het toen maar een voorwereldlijk geval vonden, waar weinig gebruik van werd gemaakt. Ach, men had toen óf een eigen auto óf men maakte gebruik van de vele taxi's die Batavia rijk was (die vaak splinternieuwe wagens, veelal zo van General Motors uit Priok vandaan, met een witte bol op het voorportier als uiterlijk kenteken van hun status, en steevast een "kornet" naast de chauffeur, welke laatste met veel virtuositeit de toeter placht te bedienen) welke voor veel sneller en comfortabeler vervoer zorgden. De rol van de stoomtram was toen al vrijwel uitgespeeld, maar niettemin vormde die tram in die tijd nog een karakteristiek bestanddeel van het stadsbeeld van het oude Batavia.

F. H. J. Bal

BELEVENISSEN VAN EEN RECHTER IN VOORMALIG NEDERLANDS-OOST-INDIE (VII)

DOOR MR. M. J. A. OOSTWOUD-WIJDENES

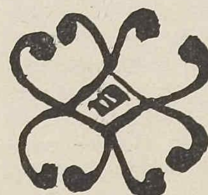
OM EEN HANDJEVOL KAPOK

De "botjah angon" of hoeder van koeien, karbouwen of geiten op Java, was doorgaans een leuk, levendig en wijs kereltje. Zes jaar oud begonnen ze dikwijls al hun vee te weiden, met een aandoenlijke (wederzijdse) aanhankelijkheid het logge brok van een karbouw volmaakt beheersend door een enkele kreet of een tikje met een takje, dikwijls breed gezeten op de veel te brede rug, of er half-slapend op liggend......; of samen met de dieren poedelend in het koele omspoelen van een rivierstroom. Oudere jongens zag je soms bij elkaar zitten spelen met steentjes op een tekening in de kleigrond gegrift. Alleen daarmee scherpten ze hun verstand, van school en lezen en schrijven niet wetend. Leer-plicht bestond voor hen nog niet, desa-volksscholen waren trouwens (in het eerste kwart van de 20ste eeuw) pas in grotere dorpen in opkomst. Wel konden leergierige Islamitische Javanen hier en daar op de kleine 'pesantrèn'-schooltjes (Mohamedaanse godsdienstige instellingen) de Koran leren lezen. Maar omstreeks dat eerste kwart van onze 20ste eeuw was een gemiddelde "botjah angon" nog niet meer dan een zorgeloos natuur-kind, voor wie het weiden zo maar een aangeboren vak was.

Een herder van wel 16 jaren al oud, die maar één koe te hoeden had van zijn "oom", bij wie hij inwoonde en aan wie hij door onbekende ouders misschien eens "kado" gegeven was, zat eens na zijn weinig-verantwoordelijke dagtaak, na de koe op stal gebracht te hebben, op een dijkje langs het grasland in de desa Poerwosarie (Oost-Java) te staren naar de wonderlijke kleurenpracht van een ondergaande zon. Het gewijde einde van de gloeiende zonne-dag, met de eerste rust en koelte en geuren van de korte schemering, maakte **Achmad,** zo heette de 'botjah', bijna volmaakt gelukkig. Er ontbrak alleen een strootje-rókó, een zelfgerold sigaretje van wat tabak in pisangblad, aan Achmads welzijn... En daar zag hij Ma' Minah, een schriele en half-kindse djanda-perempoean (weduwe), naar haar bamboe-huisje komen met een mandje kapok op het hoofd. Door de open deur van haar woning kon Achmad zien, dat zij het vlokkig spul binnen op de grond tegen een zijwand uitgooide. Daarop ging zij weer weg, misschien om nieuwe voorraad te plukken vóór het donker zou zijn.

In Achmads slordige bol vormde zich onmiddellijk een plan, dat, gevoed door rook-begeerte, meteen ook werd uitgevoerd. Hij liep met een boog, door wat kreupelhout gedekt, naar het erf toe aan de oostkant van het huisje, waar de kapok binnen tegen de wand opgehoopt lag, sprong over de droge greppel, die het erf omgaf, pulkte met z'n vingers wat van de bamboewand kapot tot een gat, groot genoeg om er z'n hand in een vuist door te steken, en griste een handvol kapok weg. Gauw ging hij ermee naar de toko van Tan Swie Leng om het goedje voor strootjes in te ruilen; kreeg voor 7 cent de begeerde genotmiddelen!... Maar buiten de toko gekomen, werd hij in zijn nekvel gepakt en kreeg hij een rammeling van Pa' Doel, die alles had zien gebeuren, en die, de strootjes afpakkend hem rechtstreeks bracht...... naar "oom"?; nee: veel gewichtiger: naar de petinggi, het kamponghoofd! Want Achmad had immers echt 'n diefstalletje gepleegd!... Wat zegt U? "Een diefstalletje?" Ja, U hebt volkomen gelijk: wat betekende nu zo'n gapperijtje van een joch van 16 jaar...... voor een gewoon weldenkend mens. Maar onze strafwet was in Indië bestemd om zoveel mogelijk misdaden te bestrijken. En volgens de letter dier wet had Achmad een zogenaamde "gekwalificeerde" diefstal gepleegd, waarop een maximale straf stond van... **negen** (9) **jaren!** Allerlei strafverzwarende elementen werkten mee aan de ernst van dit schrikbarende misdrijf, waarop geen boete meer mogelijk was, terwijl de voorwaardelijke veroordeling destijds nog niet tot Indië was doorgedrongen! Eén dag gevangenisstraf kon ook niet meer worden opgelegd door een zogenaamde "prentah haloes" (minzaam bevel) van het Hooggerechtshof, (omdat namelijk bijna een dag met registratie, kleding, haarknippen, enz., heenging om een veroordeelde in de gevangenis te krijgen, en nagenoeg dezelfde tijd om hem weer er uit te laten), zodat Achmad door zijn zwaar "misdrijf" wel voorbestemd was om toch voor minstens drie dagen in gezelschap te komen van zeer belangrijk geboefte, aan wie de kleine "petoet's" in de tropen huisvesting boden.

U gelooft het niet, lezer? Wel, Achmad pleegde toch met het gappen van dat handjevol kapok heus het misdrijf van artikel 363, alinea 1 ten 3^0 juncto ten 5^0; juncto alinea 2 van het Wetboek van Strafrecht voor Ned.-Indië; te omschrijven als: diefstal **bij nacht** (want het was ná zonsondergang) **op een besloten erf** (want er liep een greppel omheen), waarop een woning staat, **door iemand, die zich aldaar buiten weten, althans tegen de wil van de rechthebbende** (Ma'Minah) **bevindt** en waarbij de schuldige het weg te nemen goed (de kapok) onder zijn bereik heeft gebracht door middel van **inklimming** (daaronder valt wat zonderling het overspringen van de greppel) en **braak** (aan de bamboe-huiswand). Al het onderstreepte vormde verzwarende omstandigheden! Arme Achmad! En was nu nog maar met het pak rammel de misstap afgedaan. Maar de petinggi, tot wie Achmad door Pa' Doel was gebracht, bracht de dader door naar de Assistent-Wedono. Die maakte plichtsgetrouw en ook de zaak fors aanpakkend, misschien om tegenover de petinggi geen 'zachte heelmeester' te schijnen, een plechtig rapport op en officieel proces-verbaal van de bekentenis van de verdachte; vervolgens, één of meer dagen nadien, groeide het 'dossier' al met de processen-verbaal van verhoor van de getuigen Ma'Minah en Pa' Doel, alsmede (voor de waarde van het gestolene) van de tokohouder Tan Swie Leng. Zo zag de bundel er al ernstig uit met op het couvert: 'Gekwalificeerde diefstal' art. 363 Swb (strafwetboek). En daarna gingen verschillende omstandigheden a.h.w. samenspannen om de zaak eerst **na bijna... drie jaren** pas in handen van de Landraadvoorzitter te Lawang te brengen! Het is ongelooflijk en toch waar. De genoemde Assistent-Wedono kwam, voordat hij de stukken bij de Wedono had gebracht, te overlijden. Het duurde heel erg lang, vóór er een opvolger werd benoemd, die natuurlijk in een grote achterstand kwam. Toen eindelijk de Wedono de stukken ontving, had juist de hoogste inheemse Chef, de Regent, zijn ondergeschikte ambtenaren verboden om stukken zonder zijn goedkeuring te seponeren. Had overigens het ernstige 'buiten-aanzicht' van de zaak de doorsturing zo doen traineren?; het is onbekend gebleven; in elk geval mocht de Assistent-Resident, die de stukken aan de Landraadvoorzitter zond, zelf niet seponeren en nog minder de laatstgenoemde, die eindelijk in het derde jaar deze 'flut'-perkara naar de zitting van de Landraad moest verwijzen! Ook daar ging natuurlijk nog tijd mee heen en de beklaagde, Achmad, verscheen ten slotte als 19-jarige op de zitting voor een feit, als 16-jarige gepleegd en dus al te 'oud' om voor hem de veel mildere bepalingen voor 'kinderen' te kunnen toepassen. Daar stond de jonge man, die na zijn jeugdige misstap geen kwaad meer had gedaan, diep-onderdanig en in zijn eenvoud doodsbenauwd voor de voltallige Landraad in 't zwart! Het delict dreigde werkelijk alleen al door de entourage na drie jaar wéér ernstig te worden. Maar de voorzitter voelde zich bijna verlegen onder deze plechtige recht-spraak terzake van een wissewasje-opleeftijd. Zo snel mogelijk werkte hij de behandeling van de zaak af en wees toen welbewust een volkomen onwettig vonnis (na gelukkig in raadkamer gemakkelijk de beide Landraadsleden meegekregen te hebben tot het plegen van deze feitelijke, verboden rechtsweigering en 'eigen-richting'.) Achmad werd veroordeeld tot 1 (één) gulden boete, subsidiair één dag hechtenis. De voorzitter betaalde zelf die boete, die natuurlijk door de Djaksa verantwoord moest worden, en zei tegen de opgeluchte veroordeelde: "Je hebt je de jaren na je diefstalletje goed gehouden en bent nu wel oud en wijs genoeg om geen verkeerde dingen meer te doen. Als je berust in het vonnis, dan hoef je geen boete te betalen. Ga dan maar gauw naar huis en blijf verder van onbesproken gedrag." (De veroordeling-zelf sprak de voorzitter bovendien in het Hollands uit, zodat Achmad daar wel geen woord van begrepen zal hebben.) De stukken van overtuiging, t.w. een overjarig plukje kapok en een gebroken bamboe-latje uit de woningwand van Ma'Minah, werden geheel overeenkomstig de wet aan het bestolen weeuwtje terug gegeven. Zij nam ze correct aan en... gooide ze buiten weg. Zo weinig werd het **énig**-wettige in het onwettig vonnis gewaardeerd!

HET HANENEI

Als kind leefde ik op het land in Midden Java; op de boerderij van wijlen mijn vader. Op het grote erf, dat aan twee zijden aan de bush-bush grensde, stonden stallen, loodsen en schuren. Wij hadden een paar paarden, een tiental sapies, zes karbouwen, schapen, geiten en een heleboel kippen. Na vier uur 's middags was het al gevaarlijk om als kind op het erf ver van huis te dwalen. Menige hond werd reeds tussen vier en vijf uur door een panter weg gesleept. De tijgers waren gelukkig pas ca. twee km verderop te vinden. Al heel vroeg raakte ik vertrouwd met allerlei huisdieren en ook wilde dieren en hunne gedragingen.

De vraag boeide mij waarom kippen op een bepaald uur van de dag (ca. twaalf uur) plotseling alle activiteiten staakten en zich in de schaduw neerlegden om met half gesloten ogen een siesta te houden. Ook twee hanen die in een verwoed gevecht waren verwikkeld sloten een plotselinge wapenstilstand om gemoedelijk naast elkaar te liggen sluimeren. Op een gegeven moment vlogen alle dieren vrijwel gelijktijdig op om hun bezigheden te vervolgen. De vechtende hanen zetten het gevecht voort. Dit raadsel is nooit voor mij opgelost. Het is echter niet mijn bedoeling om verder hierop in te gaan en moet dus terug naar mijn haneneitje.

Van een oude kebon vernam ik dat sommige hennen in hanen konden veranderen. Geiten hadden geen bok nodig om te kunnen lammeren. Daar stond ik. Moest ik het geloven of niet geloven. In ieder geval: mijn nieuwsgierigheid werd geprikkeld en ik hield mijn ogen open. En ja, tussen die honderd kippen of meer, waren er die de een meer en de ander minder zich aan 't metamorfoseren waren. Eén ervan was reeds zo ver dat "zij" een lange staart had, een mooie kam droeg en kraaide (nog wat schorrig) als een haan. Het verder observeren leverde op, dat deze kiphaan ook zijn "hanigheid" wilde tonen echter zonder resultaat.

Op een dag vond ik in het stof(zand) waar een haan (vermoedelijk kiphaan) op had gezeten een eitje groter dan een kruisbes. Het personeel herkende het direct als een "hanenei". Dit eitje heb ik bewaard maar ik verloor het. Mogelijk door een muis opgevreten. Ik vertelde dit aan mijn vader en oom die een gepensioneerde onderwijzer was. Beiden lachten mij uit en mij werd uitgelegd dat vóórdat de haan op die plek zat, zeer beslist een hen het eitje had gelegd. Dat het zo klein was, was niet anders dan een speling der natuur. Aan zijn uitleg geloofde ik blindelings, want in die tijd was een onderwijzer voor mij een alwetend mens. Ik vertelde het verder aan geen mens meer, bang zijnde om weer uitgelachen te worden.

Enige maanden later vond ik op een hoek buiten het huis alweer een eitje. Er waren geen kippen in de buurt. Dit tweede eitje was groter dan het eerste, ongeveer van de afmeting van een grote knikker en trouwens rond als een knikker. Ik liet dit aan de kokki zien en ze vroeg het om in de rijstton te leggen, opdat de in die ton bewaarde rijst niet zou verminderen; dus ten voordele van de njonjah. Dat vond ik in de beginne wel best, maar even later vond ik het toch niet leuk dat het ei niet bij mij was en vroeg ik het terug. Na enige uren kwam ik op het idee om het te laten koken, want een hanenei had ik immers nog nooit geproefd. Ik vroeg dus aan moeder of de kokki 't voor mij mocht koken. Dat mocht maar het eitje moest eerst goed gewassen worden en gelijk in de sajoor worden gestopt; dan was dit geen extra werk voor kokki. Toen het gaar was kreeg ik het terug en na de schaal te hebben gepeld beet ik een stukje ervan af. Het had een rare smaak. Ik lustte de rest niet en gaf het aan moeder. Ook zij lustte het niet en meende dat de bijsmaak kwam door het koken in de sajoor. Ik gaf het aan kokki. Ook zij was er niet blij mee. Het ging van hand tot hand tot het op was, maar niemand vond het lekker.

Tegen de avond kwam mijn oudste broer thuis en miste het eitje. Nadat hij gehoord had, wat er met het ei was gebeurd, barstte hij in lachen uit: het was een slangenei en zijn bedoeling was geweest om het voor een "hanenei" door te laten gaan, wat hem aardig was gelukt. Daarom was het zo rond als een knikker. Hij had namelijk een broedende bandottan [1]) gedood, een eitje genomen voor zijn plannen en de rest stuk getrapt.

R. F. Doelitzsch

[1]) De bandottan is een addersoort van ca. 60 cm lang. De kleinere soort hiervan noemden de Javanen dédor (Maleise naam ular tanah). De beet van beide adders kan dodelijk zijn. Doktershulp na 24 uur redt wel het leven van het slachtoffer maar de gebeten vinger of teen rot toch weg. Zelf heb ik een slachtoffer gekend die zijn voet verloor tot aan de enkel ook doordat doktershulp te laat kwam. Maar de bandottan is een eerlijke slang. Voor hij toeslaat waarschuwt hij zijn tegenstander door een geluid te maken alsof twee bamboelatten tegen elkaar worden geslagen. Tèk, tèk, tèk. Hoort U dat geluid, blijf dan staan en kijk uit. Kan men de slang niet ontdekken, stap dan langzaam terug en zoek een andere weg.

Noot van de Redactie: Doelitzsch schreef deze herinnering na in een krant gelezen te hebben van het (zeldzame) verschijnsel dat kippen in hanen veranderen.

Oh, koesterende zon en
blauwe bergen
schitterend in azuren oneindigheid
boven warme verten,
warm als de glimlach
schichtend over een bruin gelaat
dat naar mij kijkt en
met de ogen wenkt

Stil, stil mijn vriend
en zie nog eenmaal in
de schatkamer van uw
Leven
op de drempel waarvan gij staat
te wachten op één zekerheid
die blijft van eeuwigheid tot
eeuwigheid
en altijd soelaas schenkt:
ZIJN glimlach
die u tegenstraalt
uit warme verten en een bruin gelaat

Godspeed, Tjalie!

N.

Glimlachjes

Een goede vriendin vertelde me het volgende. Vervuld van daadwerkelijke drang tot milieuverbetering, zag ze eens met ergernis hoe een dame bij de bushalte de schillen van een appel klakkeloos neergooide, inplaats van in de vuilnisemmer die toch wel aanwezig was.

De vriendin dacht haar een duidelijk lesje in zindelijkheid te geven door de schillen stuk voor stuk op te rapen en demonstratief in de bak te deponeren. De appeleetster keek geinteresseerd en toen alle rommel was opgeruimd zei ze ineens, wijzend naar een hoekje: "Kijk mevrouw, daar ligt nog een stukje!"

Lilian Ducelle

Weet je nog, Ot?

Iedere dag spelen onder en in de bomen in een hansop, zo'n lekkere wijde met een grote zak van vóór om alle knikkers in te doen. En mooie steentjes en jonge mangga's (afgevallen na de regen, zo groot als een belindjoe, "pas op als ik zie dat jullie die eten!" zei Maatje) en jonge asem en saga-pitten en kroonkurken en het lege eitje van een kadal en een hele mooie tor, al dood. Die heerlijke hansop-zak!

"Gaan jullie je vandaag nu eens nètjes kleden," zei Maatje soms. Dan bedoelde ze dat ik een sarong-kabaja aan moest en jij je lange batikbroek en badjoe tjina. Dan bracht de kebon ons eigen rotan-zitje naar buiten onder de tandjoengboom en dan mocht ik thee schenken uit mijn eigen serviesje met op een schaaltje echte koekjes uit het grote Patriablik. Die deed ik in vieren en je mocht telkens maar een stukje eten, dat stond netter. Jij vond die broek wel lekker zitten, ja Ot. Ook zo wijd en koel om je benen. Ik leek op een echte mevrouw, heel mooi. Maar die band deed Maatje altijd zo strak om mijn buik voor het afzakken en als ik dan te lang zat ging het pijn doen. Dan liepen we maar weer een eindje door de tuin en iedereen zei: "Adoe, zo loetjoe!" Wat, weet je niet meer wat loetjoe is, Ot? Kijk dan maar naar dit plaatje.

Sien.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

3x Si Kiaji, de onkwetsbare ever (III)

door A. E. van der Biesen

U kunt zich de situatie voorstellen. George lag op de weg te spartelen, terwijl wij, die het hele geval hadden zien gebeuren in een dusdanige onbedaarlijke lachbui schoten, dat wij werkelijk te amechtig waren om iets uit te voeren. Dit alles gebeurde, terwijl de drijvers en de honden nog op geruime afstand bezig waren. Wij wachtten dus nog enige tijd af, in de hoop, dat de honden het spoor van de grote zouden volgen en hem dan uit het kleine bosje aan onze kant zouden drijven, waarna ik een mooie gelegenheid zou hebben gehad een schot te wagen. Er kwam echter niets. Toen wij wat later enige drijvers en honden zagen aankomen wenkte ik ze om het bedoelde bosje alsnog uit te drijven, maar er zat niets meer in blijkbaar. Wij liepen toen maar naar de weg en naar George om zijn ondervindingen te horen. Deze zagen wij rondhinken, terwijl hij een grote zakdoek om zijn rechterkuit had gewikkeld en zijn beenkap, die hij daar had gedragen in zijn hand hield. Nog steeds lachend en hinnekend vroegen wij hem hoe hij deze "buggy ride" op de rug van "Si Kiaji" had gevonden.

Hij antwoordde met een belangrijk stuk uit de Amerikaanse bijbel, dat niet voor herhaling vatbaar is. De baas nam hem nog eens goed tuk met de opmerking dat hij, hoewel hij uit Texas kwam en daar vermoedelijk wel op wilde stieren zou hebben gereden, nu in elk geval een nieuwe ondervinding had opgedaan, die hij naar Amerika zou kunnen schrijven en waar men dan - zelfs daar - vermoedelijk wel geen overtreffende trap voor zou kunnen vinden. Hij moest beter weten en niet proberen om zonder "chaps" (cow-boy beenstukken) en een sombrero op een varken te gaan zitten, daar dit dier toch alleen bestemd was om opgegeten te worden. Maar alle gekheid op een stokje. Het bleek dat "Si Kiaji" met de uithaal van zijn slagtanden toch George nog beschadigd had. Zijn leren beenkap had hem voor zwaardere schade behoed. Nu vertoonde de beenkap een keurige sneewond, terwijl zijn been alleen een vrij diepe kras vertoonde, die met nogmaals aanhalingen uit diezelfde bovenvermelde bijbel met een stevige hoeveelheid jodium werd ontsmet.

Het hele gezelschap was zo langzamerhand weer verzameld en daar het al tegen 11 uur liep en zeer warm was, liet de Wedana wat verse jonge cocosnoten uit de bomen halen om ons te laven met de heerlijke koele inhoud, wat zeer in de smaak viel. Wij spraken af nog één drijf te zullen doen, maar dan op alles te schieten.

Inmiddels hadden wij van de echte kiaji en de drijvers de verhalen gehoord wat er was voorgevallen. Al vrij spoedig, nadat zij dit bosje waren ingegaan waren zij gestuit op verse sporen van "Si Kiaji" en kregen enige biggen in de gaten, zodat men veel hoop had nu tot resultaat te zullen komen. Kort nadien echter hoorden zij in een klein kreupelbosje een enorm gekef en gejank van de honden, afgewisseld door zwaar gegrom, vermoedelijk van "Si Kiaji". Niemand had het lef gehad dichterbij te komen en om het beest af te schrikken en de honden te redden had de kiaji zijn geweer afgeschoten, wat ook een der drijvers had gedaan met zijn voorlaadantiquiteit. Het gegrom was daarop gestopt en het gekef ging weer verder, zodat "Si Kiaji" blijkbaar weer in beweging was. Hij was vermoedelijk tussen twee jagers door de weg overgestoken en langs de hoge kant doorgelopen in mijn richting. Of George nu een zekere aantrekkingskracht op hem had uitgeoefend of misschien omdat hij wilde laten zien, dat hij ook wel wat kon en niet bang was, had hij George even geattaqueerd, gelukkig niet ernstig, want dan waren er beslist ongelukken gebeurd, aangezien ik niets kon doen om een schot af te geven in verband met het gevaar, dat ik dan eventueel George zou kunnen raken, terwijl in de tijd, die ik nodig zou hebben gehad om naar hem toe te lopen om hem te helpen, het beest alle tijd zou hebben gehad om hem behoorlijk toe te takelen. Zijn drager was in een boom geklommen en had het hele drama van bovenaf zien gebeuren, doch wachtte zich wel er zich, slechts met een kapmes gewapend, mee te bemoeien. Het was dus nog prima afgelopen, waarmee wij uiterst blij mochten zijn.

Na wat gerust te hebben werd de volgende drijf ingezet, doch ook dit bosje bracht niets op, zodat wij geheel zonder buit naar huis moesten.

Wij stapten in onze auto's en reden terug naar Pelaboean Ratoe, waar na het middaguur de vissers net met hun boten en hun vangst terugkwamen van zee. Wij hebben toen maar de nodige heerlijke verse vis gekocht om tenminste enige lading in de meegenomen 1½ tons truck te hebben en bovendien om de vrienden en kennissen van onze Amerikaanse jagers enigszins tevreden te stellen, want toen ik zo hoorde, wat zij al aan vlees enz. hadden beloofd aan hun vrienden, dan had die truck wel zo ongeveer vol moeten zijn om iedereen het zijne te geven. Zij hadden hier werkelijk de "huid verdeeld voordat de beer geschoten was" met als resultaat nihil.

Het was een vrij stil gezelschap, dat de terugweg naar Buitenzorg aanving, waar wij tegen donker weer aankwamen. De verhalen, die de Amerikanen later in Buitenzorg vertelden waren echter enorm, zodat "Si Kiaji" hoe langer hoe meer bekendheid verwierf, waardoor naderhand ook diverse andere jachtgroepen op hem afgingen, doch steeds met hetzelfde resultaat. Men kon desnoods genoeg kleine biggen schieten, wanneer men dat wilde, "Si Kiaji" vertoonde zich ook wel, doch onder zulke omstandigheden, dat men hem niet te pakken kreeg. Wat dit beest bezielde? Men kon toch moeilijk aannemen, dat de verhalen over geheime krachten, enz. die dit beest zou bezitten, waar waren. Hoogstens was hij, doordat hij al oud was en er veel op hem was gejaagd, erg "uitgekookt" geworden en kon daardoor steeds de dans ontspringen.

Derde ontmoeting.

Weer waren er diverse maanden verlopen met jagen op andere terreinen, toen wij van een gemeenschappelijke vriend hoorden, dat hij ook met een ploeg naar Pelaboean Ratoe was geweest om zijn geluk te beproeven. Ook zij hadden "Si Kiaji" wel gezien, doch hem niet te pakken gekregen. Volgens het verhaal waren er vijf schoten op hem gelost, echter alles mis, niettegenstaande de ook ons bekende schutters toch bekend stonden als goede jagers. Zij hadden wel enig klein goed geschoten, een hert te pakken gekregen en waren dus over het jachtresultaat wel tevreden, hoewel het hoofddoel niet bereikt was. Onze gedachten werden daarom weer geconcentreerd op het merkwaardige beest en wij besloten nogmaals een poging te doen hem te pakken te krijgen. Er werd afgesproken, dat onze gemeenschappelijke vriend Louis ook zijn jachtvrienden zou meenemen, zodat wij dan weer met tien schutters zouden zijn. Bovendien had Louis zelf een aantal zeer goede drijfhonden, die hij had ondergebracht bij een bevriende hadji, die in Tjigombong woonde - een plaatsje op de weg van Buitenzorg naar Tjibadak, dus ook op weg naar Pelaboean Ratoe. Een van z'n drijfhonden was een uitstekend beest, prima getraind om alleen achter groter wild aan te drijven en een uitstekend leider van de ploeg. Deze hond, die wat meer foxterrier bloed had dan normaal heette Oesèn en was bij de Buitenzorgse jagers over het algemeen wel bekend. Hij had een hogere blaf dan de meeste drijfhonden en was daaraan vrij gemakkelijk tijdens de drijf te herkennen, terwijl ook bekend was, dat hij zeer brutaal was en altijd vlak achter het opgedreven wild aanzat, zodat de jagers, zodra zij zijn gekef in de buurt hoorden, erg moesten oppassen. Merkwaardigerwijze zou Oesèn vrijwel nooit achter biggen of dergelijke aanzitten, die waren blijkbaar beneden zijn rang en stand en wanneer er herten in het terrein zaten, zou hij alle varkens laten lopen, doch zich direct op de herten specialiseren. Dit was voor Pelaboean Ratoe, waar beide wildsoorten voorkwamen,

nu niet direct een aanbeveling speciaal omdat wij ons er nu eenmaal op hadden gezet om "Si Kiaji" te pakken te krijgen, die hij misschien zou laten lopen. De hadji, Nawawi geheten, trad ook steeds op als hoofddrijver van Louis en had van hem een oude dubbelloop kaliber 16 gekregen om tijdens de drijf eventueel zelf te kunnen schieten, hoewel hij dat alleen deed wanneer de kans bestond, dat het wild niet bij de jagers zou terechtkomen door vluchten in een andere richting. Wij kenden allen Nawawi goed en hadden ook zelf diverse keren met de honden van Louis gejaagd, die daar geen bezwaar tegen had, wanneer hij zelf geen gelegenheid had om op jacht te gaan. Het was dan goed om zijn honden in training te houden, terwijl de hadji weer wat kon bijverdienen door met ons mee te gaan.

De Wedana werd dus weer opgebeld en gevraagd hoe de kansen stonden. Hij was weer zeer enthousiast en vertelde, dat ook de bevolking nu graag van "Si Kiaji" af wilde, aangezien die het gepresteerd had op een sawah een vrouw met haar kind te attaqueren en lelijk toe te takelen, hetgeen hij vroeger al eens meer had gedaan, doch nog niet met dergelijke ernstige resultaten als nu, daar het kind aan de bekomen verwondingen was overleden en ook de vrouw er niet zo best aan toe was. Toen zij op de sawah aankwam om onkruid te wieden had zij daar "Si Kiaji" aangetroffen, die bezig was de boel om te wroeten en te vreten. Zij was slechts gewapend met een kapmes en wilde hem verjagen, doch in plaats daarvan had "Si Kiaji" haar meteen aangevallen met het bekende resultaat.

Wij spraken af de volgende zaterdag weer naar Pelaboean-Ratoe te zullen komen, wat wij dan ook deden. Onderweg werd hadji Nawawi met de vijf honden van Louis nog opgepikt en wij reden met drie auto's met tien schutters, Nawawi en vijf honden verder naar Pelaboean-Ratoe, waar wij weer om plm. vijf uur arriveerden aan de pasanggrahan, waar enige minuten later ook de wedana ons kwam begroeten, vergezeld van de ons ook reeds bekende kiaji, die de volgende dag ook weer van de partij zou zijn met zijn honden. Nawawi zou bij hem onderdak krijgen met de honden, wat een prachtoplossing was. Verder vernamen wij van de wedana en de kiaji, dat die avond ten huize van de wedana een grote "slametan" zou worden gehouden, georganiseerd door de bevolking, om onze wapens te "zegenen" tegen de "Zwarte krachten" van "Si Kiaji" en onze kansen groter te maken, dat wij thans dit zwijn zouden overwinnen, dat de bevolking zoveel last en verlies bezorgde. De slametan zou om ongeveer 7 uur beginnen en wij werden daarbij uitgenodigd aanwezig te zijn en onze wapens mee te brengen.

Zo gezegd, zo gedaan. Na ons opgefrist te hebben en een koud biertje te hebben verschalkt, wandelden wij naar het huis van de wedana, waar reeds een groot gezelschap mannen aanwezig was. Vrouwen werden bij een dergelijke gelegenheid niet toegelaten, die mogen alleen voor het eten zorgen en na afloop de restanten opeten of eventueel meenemen naar hun huis. Allen verzamelden zich rond de op de grond uitgespreide rietmatten, waarop alle mogelijke heerlijkheden waren uitgestald. De kiaji en onze hadji Nawawi zaten naast elkaar aan het hoofd en zouden de plechtige bijeenkomst leiden. Nadat een ieder gezeten was begon het gebed, waarvan wij weinig begrepen en waarvan wij in hoofdzaak de naam "Si Kiaji" vele malen hoorden herhalen, telkens vergezeld van het opnieuw opstrooien van wierook op de daarvoor bestemde branders. Aan het einde van het gebed werden onze geweren één voor één bepreveld en boven de wierookpotten gehouden. Daarop vroeg de kiaji om onze munitie, om ook die van de kwade geesten te ontdoen en onvatbaar te maken voor de invloed van "Si Kiaji". Deze munitie nu hadden we niet meegenomen, aangezien wij dachten, dat alleen onze geweren behandeld zouden worden. Vlug werd een bediende van de pasanggrahan teruggezonden om onze munitie te halen, waarmede hij na enkele minuten terugkwam. Mijn kogels had hij echter niet bij zich, daar die apart waren opgeborgen, maar daar hechtte ik niet zo aan, zodat de bezwering doorging met uitzondering van mijn kogels. Na de gebeden en de bezwering begon het eten, wat iedereen prima smaakte en waarvan nog meer dan voldoende overbleef voor de dames, die het hadden bereid. Na afloop vertelde de wedana ons, dat de volgende morgen zou worden gejaagd in het terrein ten oosten van Pelaboean-Ratoe, dus precies tegenovergesteld aan de jacht, die ik met mijn Amerikaanse vrienden had gehad. Het terrein was daar zwaar bebost, doch doorsneden door een vrijwel droge rivierbedding die behoorlijk breed was, terwijl zich tussen de bossen ook sawah-complexen bevonden, waar het wild geregeld kwam eten en waar het ook goed posteren zou zijn voor de gladloopschutters. Bovendien werd afgesproken, dat deze jagers zich na het passeren van de drijf achter de drijvers zouden aansluiten om zodoende te voorkomen, dat het wild zou terugslaan en weer naar het originele bos zou vluchten. De schutters zouden in de sawah's posteren in de op bamboestutten gebouwde waakhuisjes terwijl de jagers, die in de rivierbedding zouden posteren zich zouden opstellen op de enorme, zich in de rivierbedding bevindende bergkeien en daar vrijwel uit het zicht zouden staan en toch vrij konden schieten, daar hun schot dan altijd naar onder gericht zou zijn en dus geen gevaar zou kunnen opleveren voor de rest van het gezelschap. Bovendien werd door de wedana en de kiaji nogmaals gewezen op de streken van "Si Kiaji", die bijna nooit bij de honden uitkwam of erop wachtte en meestentijds op eigen gelegenheid doorbrak, zonder dat men er erg in had. Bovendien zou bij deze opstelling de kans niet groot zijn, dat hij gelegenheid zou krijgen een van ons aan te vallen zoals met mijn Amerikaanse vriend was gebeurd. Wij spraken af, op alles te schieten dat de moeite waard was, dus niet speciaal zouden wachten op "Si Kiaji".

(wordt vervolgd)

Railroad to Death

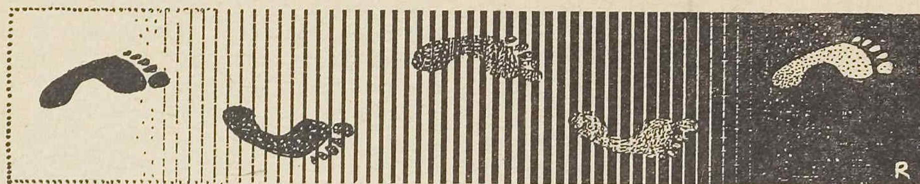
Veel lezers blijken geïnteresseerd in het boek Railroad to Death van John Coast. Zoals men weet, ligt dit boek ten grondslag aan de film, waarover onze redacteur Bartman schreef in Tong Tong van 15-7-'72 (17e jg. no. 1) en die door de Duitse televisie - helaas (nog) niet door de Nederlandse - is vertoond. Welnu, onze medewerker is in het bezit van een Digit-editie van John Coasts boek van 1965 (Brown, Watson Ltd, Digit House, Harlesden Road, Willesden Green, London NW. 10). Wie er belang in stelt en het hier niet (meer) kan krijgen, wende zich tot de uitgever. John Coast, tussen haakjes, vertoefde in de periode 1945-1950 geruime tijd in Indonesië. Hij huwde de dochter van het voormalig Indonesisch lid van de Raad van Indië en minister in het Nederlands oorlogskabinet in Londen Sujono en daar zijn belangstelling in hoge mate naar Indonesische cultuur uitging hield hij zich na de souvereiniteitsoverdracht met zijn vrouw bezig met het organiseren van Indonesische culturele manifestaties in het buitenland, voornamelijk Gr. Brittanië en de Verenigde Staten. Maar dat is ook al weer een twintig jaar geleden en sedertdien hebben wij hem uit het oog verloren. Wie kan ons mededelen, wat er van Coast en zijn Indonesische echtgenote is geworden?

J.H.R.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Stenen regen

Naar aanleiding van het verhaal van "De Gendroewo in een officieel rapport, in T.T. van 1 juli 1972, wil ik u het navolgend voorval vertellen:

In de maand februari 1948 was ons peloton mariniers en een peloton Madoerezen (Barisan Tjakra) gelegerd in drie employe's-woningen van een suikerfabriek ten Z.O. van Probolingo. De naam van die fabriek is mij helaas ontschoten.

Gedurende twee weken, met tussenpozen van enkele dagen, vielen op klaarlichte dag op het dak en op het erf van één dezer woningen stenen. Dit gebeurde meestal omstreeks 13.00 uur, juist als het tijd was dat op het erf van dat huis, waarin ook de veldkeuken (kombuis) was ondergebracht, de mannen in de rij stonden voor de dagelijkse warme hap.

Merkwaardig was dat nooit iemand door een steen werd geraakt, ondanks het feit dat ze met tientallen tegelijk neerkwamen en enkele zelfs in etenspannetjes belandden.

Vanzelfsprekend werd in de eerste plaats gedacht aan een vorm van hinderlijke pesterij en provocerend optreden door onze toenmalige TNI-guerillategenstander.

Als tegenmaatregel werd toen door ons dagen achtereen op onregelmatige tijden, maar wel steeds omstreeks de bewuste tijd van het etenhalen, in groepjes van drie en vier man in de directe omgeving van de plaats gepatrouilleerd en werden ook allerlei hinderlagen gelegd op plaatsen van waaruit men mogelijk die stenen, ter grootte van een vuist, met een katapult of op andere wijze kon "afschieten". Resultaat was nihil.

Velen vonden het raadzaam om bij het eten halen maar de stalen helm op te zetten.

Na een paar weken hield die stenenregen ineens op en is daarna niet meer voorgekomen in de drie maanden dat het peleton daar nog verbleef.

Opmerkelijk was dat die stenen slechts op het dak en op het erf van dat ene huis terecht kwamen en er geen één op de twee andere "bezette" huizen, die maar op ca. 25 meter afstand ervan lagen, is gevallen. Ook, dat niet kon worden geconstateerd uit welke richting die stenen kwamen.

Met wat wrange humor werden door ons toen wel de nodige opmerkingen gemaakt over een met de modernste wapens uitgeruste en goed getraind peloton mariniers plus een peloton Madoerese Knil-militairen, samen zo'n honderd man sterk, die geen kans zagen om aan die stenengooierij een einde te maken.

Ik meen ook nog te moeten vermelden, dat het betreffende huis aan twee kanten begrensd werd door geboomte, waaronder enkele hoge bomen, zodat ballistisch gezien van die zijden het niet mogelijk moet zijn geweest om stenen over die bomen precies op het dak en op het erf te doen belanden. Tevens was de dichstbijzijnde kali waar men die grote hoeveelheid stenen vandaan moest halen wel drie kilometer verder gelegen. Onnodig te zeggen dat ook die kali bijzonder scherp door onze patrouilles in de peiling werd gehouden maar, als gezegd, zonder enig resultaat.

F.C.B.

Malam - Klantjeng

Iedere gerepatrieerde weet wat malam is, nietwaar? Ja, het is de avond - of nacht. Neen, dat bedoel ik niet.

Het is bijen-was die veel voor de batikkerij wordt gebezigd. Of het van de huisbij is of van de wilde bij (tawon goong), wat wil zeggen de grote tawon, 't doet er niet toe. Beide zijn er zeer geschikt voor.

Maar niet de malam Klantjeng. Deze wordt gebruikt door hen, die veel met naald en draad moeten werken.

Schoenmakers, zadel- en tassenmakers maken er gebruik van op dezelfde wijze als in Nederland de pek gebruikt wordt.

Maar nog heb ik U niet verteld, wat een klantjeng is. Het insect is kleiner dan een vlieg en verricht hetzelfde werk als een bij met dit verschil, dat ze beide op suikerstroop afkomen, om dit als grondstof voor de honing te verzamelen en dit doet de klantjeng niet.

De klantjeng is niet gewapend met een angel, zoals de bijen en wespen. Maar toch raad ik U af te dicht te komen bij een klantjengnest of in een zwerm te komen. Deze insecten komen op alles af wat glinstert, dus ook op Uw oog. Het spuit dan een kleverig goedje (het zal wel was zijn). Hoewel dit geen pijn doet, het zicht wordt U belemerd. In de beginne erg, om dan langzamerhand minder te worden. Wassen, betten, niets helpt.

Deze insecten nestelen vooral, waar een hol met een kleine opening aanwezig is. Een bamboe, waarvan de wand door het een of andere insect of larf, van een gaatje is voorzien, is er een zeer geschikte plek voor. De aanwezigheid van zo'n nest is vrij gemakkelijk te ontdekken. In een oud nest vindt men meestal drie soorten honing, die scherp van elkaar gescheiden zijn.

Zeer donker (bijna zwart), bruin en geel. De laatste meestal als natte poeder of poederig. De smaak is zurig - meer zuur dan zoet - de bruine is zoetzuur. De laatste, donkere, is zeer zoet, hoewel soms een tikje zurigheid aanwezig is.

Deze laatste namen wij naar huis mee, waar een paar flinke boengkoesan ketan werden gekocht. Geen andere honing- of stroopsoort evenaart deze delicatesse.

Ook voor medicinale doeleinden moet deze honingsoort beter zijn dan bijenhoning, bv. voor het bereiden van middelen tegen kinkhoest gebruike men instede van klontjes suiker, madoe klantjeng.

De was ervan is zeer kleverig. Een eigenaardige, aparte kleverigheid. Het gebeurde eens, toen vooral kleine kantoren niet eens over een behoorlijk toilet of wastafel beschikten, dat een toekomstig bruidspaar voor de burgerlijke stand verscheen.

Een commies van de Ass. Res., die de functie van ambtenaar van de burgerlijke stand moest vervullen, was reeds bejaard en gebrild. Een combinatiebril, zoals tegenwoordig, bestond toen nog niet.

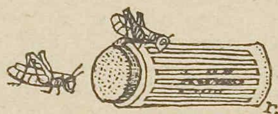
Elke keer moest hij zijn bril opzetten en dan weer afzetten en elke keer zagen de veel jongere klerken, dat hij bezig was met het poetsen van zijn bril, Dat er op die dag getrouwd moest worden, wisten de jongelui ook.

Toen hij de huwelijksstukken moest voorlezen, zette hij zijn bril op en zag op beide glazen een zwarte knobbel zitten. Die trachtte hij met zijn zakdoek af te vegen, maar inplaats van dat de knobbels verdwenen, breidden ze zich over de glazen uit.

Zijn zakdoek had hij er mee verspeeld en nóg was de bril niet te gebruiken. Een oppas bracht die bril naar een Chinese waroeng, die het euvel met zeep en spiritus verhielp.

De schuldige is nooit gevonden!

R. F. D.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

Wie weet adres v. Jacoba van der Veen, R.K. Weesh., Kedangan Semarang; laatst werkz. in Bogor bij Zusters; daarna naar Nederl. Inl. Mevr. de Jong-Durand, Huniadijk 502, R'dam. Tel. 010-326907

— — — — — — — — — — — — — — —

Ind. Dame biedt hulp aan v. restauratie/onderhoud v. graven Uwer dierbaren in Djakarta. Zij vraagt slechts vergoeding v. daarvoor te maken kosten. Mevr. J. M. Tumewu, Dj. Raden Saleh 5, Djakarta

— — — — — — — — — — — — — — —

Mailorder Reflex. Handels-, Financ. en Ass. Kant. Verk./Verh. v. bungalows; Torrevieja (Spanje). Verzekeren, 1e en 2e hyp., geldleningen. N. B. Autoverzekeringen, Premie in 2 of 3 termijnen.

— — — — — — — — — — — — — — —

Aangeboden voor vogelliefhebbers m. volière: gratis 2 dwergpapegaaien, vrijheid gewend. Te bevragen tel. 070-295484 tussen 6 en 7 uur n.m.

— — — — — — — — — — — — — — —

Zakenman, 32 jr., Duitser, wenst huwelijk m. nette Dame tot 27 jr. Geen avontuur! Wie schrijft mij? Gaarne m. foto. Br. onder Nr. 2534

— — — — — — — — — — — — — — —

Kontakt gezocht met zender van foto 'SUMEDANG' d.d. 1 mei 1972. Br. onder Nr. 2535 van dit blad.

— — — — — — — — — — — — — — —

Ter overname gevr.: ovale Djocja zilveren schaal; afmeting ca. 27x38 cm. Tel. 070-230285

— — — — — — — — — — — — — — —

Wie helpt mij a. adres v. Hilde v.d. Heijden? Vóór Jap. inval wonend bij Fam. Weynschenk te Surabaja Inl.: Frans Baudoin, Huissensestr. 44-II Arnhem.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gevr.: a. ''1000 avonturen met de pollepel'' - Weremeus Buning; b. ''En nog eens 1000 avonturen met de pollepel'' - Weremeus Buning. Opg.: Th. de Wit-Winkler, Gezichtslaan 90, Bilthoven.

TOKO TONG TONG

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

Dagelijks geopend van 9 — 4 uur. 's Zaterdags van 10 — 1 uur.
's Maandags tot 1 uur GESLOTEN
Bestellingen ook telefonisch 070-54 55 00. S.v.p. niet na 5 uur bellen!

Denkt U er aan: de Toko is 's Zaterdags tot en met 22 September GESLOTEN.

Batik shirts, de mooiste kleuren
grote maten, korte mouw *f* 35,—
lange mouw *f* 40,—
Happy coats, de nieuwe makkelijke mode voor huis, tuin en strand *f* 35,—

Vamu - sambels

heet, gewoon en ebi per bakje *f* 1,50
Gado-gado (saté) saus
per zakje *f* 1,—
Asem-garem klaar voor gebruik
per bakje *f* 1,—
(Wij verzenden niet, uitsluitend in de toko te halen)
Kwee djipang, grote zak *f* 2,50
Kwee semprong *f* 1,75
Satroe asem per ons *f* 0,90
per ½ pond *f* 2,—
Goede ketjap (tjap Kidang)
gr. fl. *f* 3,75
kleine fles *f* 2,40
Menjan per zakje *f* 1,—
Sekoteng Jogja 5 zakjes *f* 3,—
Mentholstift groot *f* 8,50
Mupa balsem *f* 3,25

Nu ook bij Tong Tong verkrijgbaar
Magnetische armbanden, doublé
f 55,—

Grote keuze in batik kains. Echte handbatik en gewone tjap. Leuk te verwerken tot exotische kleding en be-kleding. Vanaf 17,50 - 100,—.

Jogja filigrain zilverwerk

ringen *f* 10,—
oorhangers, knoppen v.a. *f* 15,—
armbanden v.a. *f* 27,50
broches (rond, ovaal, bloemmotieven v.a. *f* 12,50

Japara's werk:

krantenhangers (2 verdiepingen) *f* 17,50
idem (1 verdieping) *f* 15,—
lepelrekjes *f* 10,—
lepelrekjes met wajanglepeltjes *f* 25,—
briefstandaard *f* 8,50
houten rijstlepels (tjentongs) *f* 5,—
zwart hoornen rijstlepels *f* 7,50
miniatuur gendih massief Jogja
koper *f* 25,—
miniatuur anglo idem *f* 22,50
batok kettingen klein *f* 12,50
batok kettingen groot *f* 16,50
briefcassettes batik *f* 22,50
Wajang koelit v.a. *f* 25,—
Tong Tong lepeltjes per stuk *f* 3,75
Per 6 stuks plus suikerschep *f* 25,—
Suikerschep alleen *f* 4,50
Kabajaspelden, diverse kleuren *f* 12,50

Tusuk kondé, effen en met
steentjes *f* 8,50
Setagens *f* 10,—

Minjak angin, een heerlijk frisruikende massage-olie tegen stijfheid en verkoudheid. Warm en effectief, 8 cc. Prijs *f* 1,50.

Stadswapenlepeltjes: Soerabaja, Malang, Semarang, Bandung, Batavia. NIEUW: Medan.
per stuk *f* 4,—
per set van 6 *f* 22,50

Stadswapen gebakvorkjes:
per stuk *f* 4,25
per set van 6 *f* 25,00

Spekkoekcake, lekker bij koffie of thee, altijd vers *f* 2,25

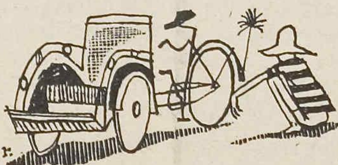
Voorlopig
geen kripik gendar (rijst kripik) meer!
In plaats daarvan heerlijke
KROEPOEK OEDANG
van VAMU
f 1,50 per 150 gr.

WEET U WAT HET AARDIGE VAN TONG TONG LEPELTJES IS?

Hoe meer U ze gebruikt, hoe mooier ze worden. Ze zijn zwaar verzilverd, als U ze laat liggen, moet U ze geregeld poetsen, anders worden ze zwart. Dus gebruik ze!

Hoe U aan zo'n leuk lepeltje kunt komen? U kunt ze kopen, *f* 3,75 per stuk en een suikerschep *f* 4,50. Maar U kunt ze ook gratis krijgen als U ons 1 abonnee voor ons tijdschrift aanbrengt. Wij een nieuw abonnee (voor minstens een half jaar) en U een Tong Tong theelepeltje. Goede ruil of niet?

Tijdschrift Tong Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag. giro 6685.

BOEKHANDEL TONG TONG

Voor elk wat wils in de keuken:

Eerst weten dan eten, Nita Baars *f* 5,90 - Chinees kookboek, Nancy Chih Ma *f* 4,90 - De rijsttafel thuis, A. G. J. Flach-te Velde *f* 7,90 - Van mond tot mond, *f* 3,— - Rijsttafelen, Lia Warani *f* 4,90 - 100 x kip, Toesy Donskoy *f* 4,90 - Chinees kookboekje, Chi-Yun Eskelund *f* 5,90 - Keijner kookboek *f* 9,90 - Eenvoudige dineetjes, Carla Lee *f* 4,90 - Weten wat lekker is, Lidya Winkel *f* 5,25 - Gezonde schotels, Wina Born *f* 4,90 - Tête à Tête, Wina Born *f* 4,90 - Gevarieerde voorgerechten, W. Born *f* 4,90 - Ovenschotels, J. & C. Lee *f* 4,90 - Groot nieuw volledig Indisch kookboek, Catenius v. d. Meijden *f* 19,90 - Het Haagse kookboek, F. M. Stoll en W. H. de Groot *f* 20,70 - Kookboek van de Amsterdamse huishoudschool, C. J. Wannée *f* 17,90 - De fijne keuken, H. P. Pellaprat *f* 37,50 - Lekker koken, R. Lotgering-Hillebrand *f* 4,90 - Kook nu eens zelf Indisch en Chinees, N. v. d. Werff *f* 7,90 - Oosterse keukengeheimen, Yü-Fei *f* 6,90 - Het keukengeheim (Chin. en Ind. gerechten), mevr. Sie *f* 15,90.

Kruidenboeken (ook voor de keuken):

Sterren, mensen kruiden, M. Uyldert *f* 6,50
Lexicon der geneeskruiden (vraagbaak v. zieken en gezonden), M. Uyldert *f* 35,00
De kleine dokter, een bonte reeks nuttige adviezen uit de Zwitserse volksgeneeskunde, A. Vogel *f* 24,90
Handboek der geneeskruiden, Dr. S. Börngen *f* 19,75
Onze geneeskruiden, Theo Braem *f* 25,00
De taal der kruiden, M. Uyldert *f* 17,50

Oude boeken:

Van alles slechts één exemplaar, dus niet direct gireren s.v.p.
Ons mooi Indië (Batavia oud en nieuw), J. F. L. de Balbian en M. C. Kooy-van Zeggelen *f* 10,00
Als de doerians vallen, G. Rudolf Baumann *f* 5,00
Gevecht met het oerwoud, R. Calder *f* 19,50
Met Bauer in het Oosten, S. Switzar *f* 15,00
Indische distels, causerieën en opstellen door K. Wybrands *f* 15,00
Oost Indisch Juweel, S. Kalff *f* 20,00
Indië in den goeden ouden tijd, Victor Ido, deel I en II samen voor *f* 25,00
Zóó leven wij in Indië, Dr. C. W. Wormser *f* 15,00
Neerlands Indië, Land en volk, geschiedenis en bestuur, bedrijf en samenleving *f* 20,00
Het animisme in de Indische archipel, C. Kruijt *f* 25,00
Bali, (fotoalbum) *f* 12,50
Indische schetsen, P. Heering *f* 15,00

Oude Indische romans:

Ook hiervan slechts één exemplaar.
Opium-Kongsie de rode draak, (Ind. politieroman) *f* 3,50
In het binnenland van Java *f* 2,50
Halfbloed, een huwelijk in de Tropen, A. Perrin *f* 2,00
Annemarie, A. Clerx *f* 2,50
Schandaal op Poeloeh-Tampah, A. Clerx *f* 3,50
Zes kaarsen voor Indië, L. Huizinga *f* 2,00
Sai horasma hita, schetsen uit het Bataksche schoolleven, Goeroe Kapala *f* 1,50
Liefde en noodlot op Borneo, C. Eggink *f* 2,50

sekali
Van Nelle
tetap
Van Nelle

VAN NELLE